

Kapya atu ba Pol hatô hi Lom Abô mông

Pol hamô Kolin mena Senklia la ma hatô kapya êntêk hadêḅ avômalô êvhaviḅ takatu ba êmô Lom. Yani da miḅ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miḅ hamô haviḅ thêlô ek êndôḅ i ami. Thêlô bêḅ anôḅ ma ḅê loḅ buyaḅ, ma doho intu ḅê Israeḅ. Pol anêḅ auk nena tem ni Lom ek êḅjê thêlô, ma doḅtom mông ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniḅ da takatu ba êv ek nêḅ avômalô êvhaviḅ anêḅ Jelusalem takatu ba bôm bêḅ hapôm i ba ewa malaiḅ sa am. Ba intu hatô ek injik thô nena tem ni ek êḅjê thêlô vêḅ ma ni Spen ek enaḅ Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi êndêḅ i. Thêlô ma ḅê daluk ba miḅ bôk elanô abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hatô kapya êntêk ek hanaḅ bêḅ halêḅ yaiḅ hathak Wapômbêḅ anêḅ loḅôndê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthônḅ hathak iniḅ êvhaviḅ. Ma hadum ek enaḅ bêḅ nena aisê ba avômalô Israeḅ bêḅ anôḅ êvôliḅ dômiḅ hadêḅ Yisu. Hatô nena embeḅ yam ka tem avômalô Israeḅ bêḅ anôḅ nedaḅô Yisu anêḅ abô ba nesopa.

Hato kapya êntêk hadêḅ 57 AD la.

Pol hatô anêḅ lamavi hadêḅ avômalô Lom

¹*Ya Pol, Yisu Kilisi anêḅ anyô ku, yahato kapya êntêk. Wapômbêḅ bôk halam ya ek yambitak aposel ma hatak ya ek yanaḅ anêḅ Abô Mavi êḅ bêḅ. ²*Abô Mavi êḅ ma bôk habutiḅ ek nêḅ ba anêḅ plopet bôk enaḅ bêḅ hêk kapya mathêḅ atu. ³ Abô Mavi êḅ ma hanaḅ hathak anêḅ Nakaduḅ atu ba halêḅ pik hatôm anyô ba habitak

---

* 1:1: Ap 9:15   * 1:2: Lom 16:25-26

anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalaleḡ. ⁴ Wapômbêḡ hik yani liḡ hêk ḡama ba hathak Lovak Matheḡ hik yani thô nena Wapômbêḡ Nakaduḡ Lôklokwaḡ. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniḡ Anyô Bêḡ. ⁵*Hathak yani, Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡ yêlô ba hadum yêlô abitak anêḡ aposel ek nandom avômalô loḡ buyaḡ lôkthô ek nêḡnêḡmibiḡ ba nesopa yani ek nêḡnêḡ athêḡ bêḡ êḡndêḡ yani. ⁶ Ma halam môlô aêḡ iyom ek numbitak Yisu Kilisi anêḡ imbiḡ.

⁷*Yahato kapyâ êḡntêk hadêḡ môlô takatu ba Wapômbêḡ lahaviḡ anêḡ Lom. Yani halam môlô ek numbitak anêḡ avômalô matheḡ. Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êḡmô imbiḡ môlô.

Pol lahaviḡ êḡnjê avômalô Lom

⁸ Abô takatu ba yahadum ek yanaḡ êḡmôḡ ma avômalô pik bêḡ êḡntêk lôkthô enaḡ hathak unim ôêḡhaviḡ. Ba intu yaleḡhabi môlô ba yahêḡ yaleḡmavi hadêḡ yenaḡ Wapômbêḡ hathak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. ⁹ Yahathak yahadum Wapômbêḡ anêḡ ku lôk yakapôlôḡ lôkthô ba intu yahanaḡ Abô Mavi hathak Nakaduḡ bêḡ. Ma yanida hayala nena yahathak yahateḡ mek velevele ek môlô ¹⁰*ma miḡ yaleḡpaliḡ ami. Bôk yahateḡ mek bôbô ba yahanaḡ hik anêḡ lahaviḡ liḡ hatôm êḡpôm loḡôndê te ek yasôk yaḡḡê môlô menâ mi e? ¹¹ Yahêk lêlê ek yaḡḡê môlô ek yanêḡm môlô Lovak Matheḡ anêḡ mek mavi doho ek embatho môlônim ôêḡhaviḡ loḡ. ¹² Ek batu môlônim ôêḡhaviḡ embatho yenaḡ loḡ ma yenaḡ embatho môlônim loḡ. ¹³*Aiyaḡ thêlô, noyala katô nena wak bêḡ anôḡ yaleḡhabi yasôk yaḡḡê môlô, ma doḡtom nôm lomaloma habitak ba havasiḡ ya. Yahadum ku lomaloma haviḡ avômalô loḡ

* 1:5: Ap 26:16-18; Gal 2:7-9   * 1:7: Nam 6:25-26   * 1:10: Ap 19:21;
Lom 15:23   * 1:13: Ap 19:21

buyarj ba yahayê ku takêj anêj anôj habitak. Ba intu yalenjhaviñ yasôk ek yandum ku imbiñ mólô ek anêj anôj imbitak aêj iyom. ¹⁴ Wapômbêj hêv ku hadêj ya ek yanarj anêj Abô Mavi êndêj avômalô sapêj, avômalô ñgwêk lôk avômalô alonarj, ma ñê lôkauk lôk ñê thônjôthônj. Ba intu miñ hatôm yatak ku êj ami. ¹⁵ Aêj ba yahapôviñ ya ek yanarj Wapômbêj anêj Abô Mavi êndêj mólô avômalô Lom imbiñ.

Abô Mavi ma Wapômbêj anêj lôklokwarj

¹⁶ * Abô Mavi ma Wapômbêj anêj lôklokwarj ek nê m avômalô sapêj atu ba êvhaviñ bulubiñ. Ba intu ya miñ mama ek yanarj abô êj bêj ami. Môn ma hêv avômalô Israel bulubiñ vêm ma avômalô loj buyarj. ¹⁷ * Abô Mavi êj intu hik Wapômbêj anêj lojôndê atu ba endam avômalô nena thêthônj thô. Lojôndê êj ma êvhaviñ iyom, ma miñ lojôndê yarj hêk ek nimbitak thêthônj ênjêk Wapômbêj ma ami. Hatôm bôk eto nena, “Avômalô takatu ba êvhaviñ Wapômbêj, ma tem endam i nena avômalô thêthônj ek nê m ô lôkmala.”

Habakuk 2:4

Avômalô sapêj êvôliñ dômiñ hadêj Wapômbêj

¹⁸ Wapômbêj lej lêk hik anêj lamanij thô hadêj avômalô lôkthô atu ba êvôliñ dômiñ hadêj yani ba idum kambom lomalama. Iniñ kambom takêj intu haluviñ abô avanônj. ¹⁹ * Bôk Wapômbêj hik auk anôj hathak yanida thô hadêj avômalô sapêj ba intu bôk eyala yôv hêk kapôlônij. ²⁰ * Anyôla miñ hatôm ênjê Wapômbêj esak ma ami. Ma doñtom yani hapesarj pik lo lej ma hathak nô m takêj, thêlô hatôm neyala nena yani ma

---

* 1:16: Mak 8:38; Ap 13:46; 1Ko 1:18-24   * 1:17: Lom 3:21-22   * 1:19: Ap 14:15-17; 17:24-28   * 1:20: Jop 12:7-9; Sng 19:1

yaŋda ek malê nena yani ma Wapômbêŋ. Ma anêŋ lôklokwaŋ bôk hamô bô ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Aêŋ ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba miŋ hatôm nesavuthiŋ ba nenaŋ nena êthôŋ Wapômbêŋ ami.

²¹ *Avanôŋ, thêlô bôk eyala Wapômbêŋ ma doŋtom miŋ êbô anêŋ athêŋ lôk êv leŋiŋmavi hadêŋ yani ami. Mi, iniŋ auk hi mayaliv ba êtôm ŋê molo ba intu momaŋiniŋ havalon inŋ auk molo êŋ loŋ denaŋ. ²² *Thêlô eson nena thêlô ma ŋê lôkawk bêŋ ma doŋtom mi, thêlô lôkthô ibitak ŋê molo. ²³ *Ba intu miŋ êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ lôkmaŋgiŋ atu ida hamô aêŋ ami. Mi, êv yeŋ hadêŋ dahô takatu ba epesaŋ hatôm ŋê pik takatu ba êmô vauna lôk menak ma alim lôk umya.

²⁴ Aêŋ ba Wapômbêŋ hatak thêlô ek nindum sek lôŋgôlôŋ lomaloma hatôm iniŋ thethaŋak habi alak ba intu thêlô êv mama hadêŋ thêlôda leŋviŋkupik. ²⁵ Thêlô êdô neja auk anôŋ esak Wapômbêŋ ba ethavuthiŋ hathak abôyaŋ. Ma êv yeŋ hadêŋ nôm takatu ba Wapômbêŋ hapesaŋ ba idum iniŋ ku, ma nômkama lôkthô anêŋ alaŋ atu ba hapesaŋ ma mi. Wapômbêŋ êŋ intu nambô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

²⁶ Aêŋ ba Wapômbêŋ hatak thêlô ek nesopa iniŋ thethaŋak mama takêŋ. Ba intu iniŋ avi êdô auk mavi atu nêjêk imbiŋ anyô ma êwê hathak auk lokbaŋ. ²⁷ *Ma anyô aêŋ iyom êdô auk mavi nêjêk imbiŋ avi ba iniŋ thethaŋak haliŋ i ek nêndêŋ i. Ba intu idum nôm mama bêŋ hathak anyô yaŋ ba ewa kambom êŋ anêŋ vuli viyaŋ hathak thêlôda leŋviŋkupik.

²⁸ Thêlô êdô neyala Wapômbêŋ ba intu hatak i ek nesopa iniŋ auk ôvathek takêŋ ek nindum nôm takatu

* 1:21: Ep 4:17-18 * 1:22: Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23: Lo 4:15-19; Sng

106:20 * 1:27: Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

ba miñ mavi ami. ²⁹ Thêlô kapôlônjiñ putup hathak kambom lomaloma lôk lokbarj ma palonj lôk leñjndañ. Ma malenkilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyañ lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô ³⁰ lôk enañ abôma hathak anyô yañ. Ma êpôlik ek Wapômbêñ, ma epek hathak avômalô vi, ma leñjñhabi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêm kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma miñ êwê taluvi lo lami iniñ abô vibiñ ami. ³¹ Thêlô ma ñê auk mi, lôk miñ esopa iniñ abô ami, ma leñjñhaviñ mi, lôk miñ ethak êv kapôlônjiñ ami. ³² Thêlô eyala abô thêthônj takatu ba Wapômbêñ bôk hanañ nena ñê takatu ba idum nôm takêñ tem nêpôm ñama. Ma doñtom idum havôhi thêthô lôk leñjñmavi ek vi atu ba idum nôm takêñ haviñ.

2

Wapômbêñ anêñ hadum abô ma thêthônj

¹ *Môlô doho lêk lemimhabi nena, “Avanônj biñ, avômalô takêñ ma ñê kambom.” Ma doñtom yahanañ nena môlô ma ñê kambom aêñ iyom ba intu môlô bônônj. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena môlô udum hatôm atu ba thêlô idum. ² Wapômbêñ halanô abô, êñ ma hêv malaiñ hadêñ avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala nômkama sapêñ ba intu anêñ hadum abô ma thêthônj iyom. ³ Ma tem endanô iniñ abô ba nêñ malaiñ êndêñ i esak iniñ kambom. Ma môlô udum kambom aêñ iyom ba osorj nena tem miñ endanô môlônim abô ba nêñ malaiñ êndêñ môlô imbiñ ami e? Mi. ⁴ *Wapômbêñ hadum mavi anônj hathak alalô ba intu hamô maliñyaô ba miñ hêv kambom anêñ vuli viyañ ketheñ ami. Hosorj nena êñ ma nôm oyañ

* 2:1: Mat 7:1-2; Jon 8:7   * 2:4: Ep 1:7; 2Pi 3:15

e? Miņ hoyala nena Wapômbêņ hadum mavi êņ ek hêv thalek hêk ek mólô node kapôlômim liliņ ba nosopa yani ami e?

⁵ Ma doņtom mólônim auk ma thekthek kambom ba miņ ole kapôlômim liliņ ami. Aêņ ba mólô usup Wapômbêņ anêņ lamaniņ hathak amda ba tem êpôm mólô êndêņ anêņ waklavônĕ endarĕ abô. Wak êņ ma anêņ lamaniņ atu ba thêthônĕ tem êlêm yaņ. ⁶*Ma tem nêĕ anyô tomtom iniņ vuli êtôm nôĕ takatu ba bôk idum. ⁷Ņê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neja lôkmaņgiņ lôk athêņ bêņ ma lôkmala atu ba anêņ darĕ mi ma Wapômbêņ tem nêĕ lôkmala atu ba nêĕmô êtôm wak nôĕmbêņ intu sapêņ êndêņ i. ⁸*Ma doņtom Ņê takatu ba idum palonĕ lôk êpôlik hathak abô avanônĕ ma idum kambom thêthô ma tem nêpôm Wapômbêņ anêņ lamaniņ lôk vovarĕ. ⁹Avanônĕ biņ, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêņ tem nêĕ malaiņ lôk vovarĕ êndêņ i, avômalô Israel êĕmônĕ ma avômalô loņ buyaņ nemberĕ yam. ¹⁰Ma doņtom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neja lôkmaņgiņ lôk athêņ bêņ ma kapôlônĕņiņ êņjêk yaô, avômalô Israel êĕmônĕ ma avômalô loņ buyaņ nemberĕ yam. ¹¹Ek malê nena Wapômbêņ hadum kobom doņtom hadêņ avômalô lôkthô, avômalô Israel lôk avômalô loņ buyaņ haviņ.

¹²Avômalô loņ buyaņ idum kambom ma tem Wapômbêņ indum abô ba nêĕĕ vovarĕ êndêņ i. Thêlô miņ eyala Mose anêņ balabuņ ami ba intu Wapômbêņ tem miņ enja balabuņ êņ ba indum abô ek i ami. Aêņ iyom ma avômalô Israel idum kambom ma tem Wapômbêņ indum abô ba nêĕĕ vovarĕ êndêņ i. Thêlô eyala Mose anêņ balabuņ ba intu tem Wapômbêņ enja balabuņ êņ ba indum abô ek i. ¹³Ek malê nena Ņê takatu ba elarĕ abô balabuņ ma

---

* 2:6: Sņg 62:12; Sņd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10   * 2:8: 2Te 1:8

miñ êwê vibiñ ami ma Wapômbêñ miñ halam i nena ñê thêthôn ami. Mi, ñê takatu ba êwê vibiñ iyom, intu Wapômbêñ halam i nena ñê thêthôn. ¹⁴ *Avômalô loñ buyañ miñ eyala Mose anêñ abô balabuñ ami, ma dorjtom doho esopa abô balabuñ êñ vi hathak ida iniñ leññhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom. ¹⁵ Aêñ ba iniñ kobom hik thô nena eyala Wapômbêñ anêñ balabuñ hêk kapôlônñ. Ma wak doho ma iniñ auk hanañ thêlôda bêñ, ma wak doho ma iniñ auk hanañ nena thêlô idum mavi. ¹⁶ Nôm takêñ tem imbitak êndêñ waklavônñ atu ba Wapômbêñ hatak ek Yisu Kilisi endañô abô. Ma tem indum abô esak avômalô iniñ auk loñ kapô. Abô Mavi atu ba yahanañ intu hanañ aêñ.

Avômalô Isael lôk abô balabuñ

¹⁷ Mólô vi olam am nena Isael. Mólô lemimhabi nena owa Mose anêñ abô balabuñ ba intu Wapômbêñ tem enja mólô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêñ anêñ avômalô.” ¹⁸ Ma Wapômbêñ anêñ abô bôk hadônñ mólô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêñ lahaviñ ma malêla takatu ba mavi anônñ. ¹⁹⁻²⁰ *Ma mólô lemimhabi nena abô balabuñ ma mólô unim ba oyala auk lôk abô avanônñ sapêñ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom ñê maleriñ pusip lôk nônêm deda êndêñ avômalô takatu ba êmô momañiniñ lôk uñgwik auk thô ek avômalô auk thônôthônñ lôk auk pulusik e?

²¹ *Avanônñ, ôdônñ avômalô vi, ma aisê ka miñ ôdônñ amda ami? Ma onañ nena avômalô miñ neja vani ami. Ma mólôda? ²² Ma onañ nena miñ nindum sek imbiñ anyô yañ yanavi ami, ma mólôda udum mena mi e? Ma ôdô ñgôk, ma dorjtom owa iniñ nômkama vani hayô iniñ

---

* 2:14: Ap 10:35   * 2:19-20: 2Ti 3:5   * 2:21: Mat 23:3-4

malak mathêj e? ²³ Ma obam am hathak abô balabuŋ ma doŋtom ômô lu êj ma hatôm otauviŋ Wapômbêj anêj athêj. ²⁴ Hatôm bôk eto nena,

“Môlô Isael udum kambom ba intu avômalô loŋ buyaŋ enaŋ abôma hathak Wapômbêj anêj athêj.” *Ai-saia 52:5*

²⁵ Môlô osopa balabuŋ, êj ma tabô neŋgothe anyô iniŋ kupik ma nôm mavi. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu, êj ma ubitak hatôm ɲê takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik ami.

²⁶* Ma aêj iyom ma ɲê takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik ami ma doŋtom esopa balabuŋ, êj ma Wapômbêj tem ênjê i êtôm ɲê eŋgothe kupik haviŋ. ²⁷ Avanôj, môlô avômalô Isael owa Wapômbêj anêj kapya balabuŋ ba oŋgothe unim kupik vê. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu ba avômalô loŋ buyaŋ takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik vê ami ma esopa abô balabuŋ tem nenaŋ môlônim kambom bêj. ²⁸⁻²⁹* Ôpatu ba habitak anêj Isael ba eŋgothe anêj kupik vê, ma doŋtom kapô lôk auk miŋ hamô haviŋ Wapômbêj ami, miŋ Isael anôj ami. Mi, Isael anôj ma ôpatu ba anêj kapô hamô haviŋ Wapômbêj. Ma tabô eŋgothe kupik anôj ma miŋ kupik viyaiŋ hatôm balabuŋ hanaŋ ami. Mi, tabô eŋgothe kupik anôj ma Lovak Mathêj da haŋgothe tabô êj hêk anyô kapô. Ôpêj ma avômalô miŋ ebam ami. Mi, Wapômbêj da habam yani.

3

Kobom kambom miŋ hatôm indum ba Wapômbêj etak anêj balabuŋ ami

¹ Aêj ba malê mavi te intu hêk ek avômalô Isael? Ma eŋgothe kupik, ma malê mavi te tem êpôm i? ² Mavi

---

* 2:26: Gal 5:6   * 2:28-29: Lo 30:6; Kol 2:11

lomaloma bêñ anôn hêk! Nôm môn ma Wapômbên bôk hêv anên abô halôk thêlô bahenij ek neyabij.

³ Ma doñtom ñê Israel doho mij êvhavij ami. Ba intu nôm êñ hatôm indum ba Wapômbên etak anên balabuñ e? ⁴ Mi anôn! Avômalô lôkthô ma avômalô abôyañ, ma doñtom Wapômbên da hanañ abô avanôn ba hasopa anên abô iyom. Hatôm bôk eto nena,

“Abô takatu ba honañ,
ma tem nêgê nena abô avanôn iyom.

Ma avômalô idum abô ek o,
ma tem ômô i lu.”

Kapya Yey 51:4

⁵ Yêlôaniñ kambom hik Wapômbên anên thêthôn thô halêm yaiñ. Aên ba avômalô pik doho enañ nena, “Wapômbên hik anên lamanij thô ba hêv vovañ viyañ hathak yêlôaniñ kambom, êñ ma hadum kambom.” ⁶ Êñ ma lokbañ! Wapômbên mij thêthôn ami, ma tem indum abô thêthôn aisê esak avômalô pik sapên? ⁷ Ma anyôla tem enañ nena, “Yenañ abôyañ hik thô nena Wapômbên anên abô ma avanôn ba nanêm athên lôkmanijij êndên yani. Ma doñtom, aisê ka Wapômbên hayê ya nena anyô kambom ba hanañ ya bên?” ⁸ Abô êñ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enañ, “Alalô nandum kambom ek nôm mavi imbitak.” Ma avômalô doho esau nena yahanañ abô êñ. Aên ba malaiñ takatu ba tem êpôm i ma thêthôn.

Anyô thêthôn la mij hamô ami

⁹ *Aên ba alalô nanañ aisê? Avômalô Israel iyom intu mavi hêk Wapômbên ma, ma avômalô loñ buyañ ma mi e? Mi, bôk yahanañ yôv nena alalô lôkthô ma amô kambom vibij, avômalô Israel lôk avômalô loñ buyañ haviñ. ¹⁰ Hatôm bôk eto nena,

---

* 3:9: Lom 1:18–2:24; 3:23

“Anyô thêthônj la miñ hamô ami. Mi anônj.

¹¹ Ma anyô lôkauk mavi la miñ hamô ami.

Lôk anyôla miñ habôlêm Wapômbênj ami.

¹² Avômalô lôkthô êvôlinj dômiñinj hadênj Wapômbênj ba intu ibitak êtôm nôm oyanj. *Kapya Yey 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20*

Ma miñ anyôla hadum mavi ami, milôk.

¹³ Abô takatu ba hale thêlô veñjnbôlêk ma ôvpalê hatôm elav anyô ñama iniñ lôv abôlêk vê.

Thêlô ethak enañ abôyanj bênj anônj hale veñjnbôlêk. *Kapya Yey 5:9*

Ma iniñ abô hatôm umya kambom anênj siniñ. *Kapya Yey 140:3*

¹⁴ Wak nômbênj intu ma thêlô enañ abôma lôk leñinjñaña. *Kapya Yey 10:7*

¹⁵ Ma elom evenj ek nijik anyô vônô.

¹⁶ Loñ takatu ba thêlô i, ma ibulinj avômalô ba êv malainj hadênj i.

¹⁷ Ma êthônj bôk lo loñ nêmod labali imbiñ avômalô vi palinj. *Aisaia 59:7-8*

¹⁸ Ma miñ êkô dokte ek Wapômbênj ami.” *Kapya Yey 36:1*

¹⁹ Alalô bôk ayala yôv nena abô balabuñ takênj ma hananj hathak avômalô Israel takatu ba êmô balabuñ vibinj. Ba intu avômalô Israel lôk avômalô pik sapênj bônônj iyom hathak Wapômbênj hananj iniñ kambom bênj. ²⁰ *Aênj ba anyôla miñ hatôm esopa balabuñ ba imbitak thêthônj ênjêk Wapômbênj ma ami. Mi, balabuñ hathak hik alalôaninj kambom thô hadênj alalôda.

Alalô abitak thêthônj hathak aêvhavinj iyom

²¹ Ma donjom lêk Wapômbênj hik loñôndê yanja thô hadênj alalô ek nambitak thêthônj ênjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enañ hathak loñôndê êñj yôv. Ma

* 3:20; Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16

lojôndê êñ miñ hanañ hathak nesopa balabuñ ami. Mi.
²² *Lojôndê êñ ma aëntêk. Wapômbêñ halam avômalô takatu ba êvhaviñ Yisu Kilisi nena thêthôn. Avômalô Israël lôk avômalô loj buyañ sapêñ ma imbitak thêthôn hathak lojôndê doñtom êñ iyom. ²³ Ek malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba miñ hatôm nêmo lôkmanñiñ êtôm Wapômbêñ ami. ²⁴ *Aêñ ba intu Wapômbêñ habi anêñ wapôm sam ba hapesañ lojôndê ek avômalô nimbitak thêthôn. Hadum aêñ hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole ñê takatu ba êvhaviñ iniñ kambom anêñ malaiñ vê. ²⁵ Wapômbêñ hatak Yisu Kilisi hêk avômalô maleñiñ ek ema ba engasô anêñ thalaleñ êtôm da ek enja alalôaniñ kambom anêñ vovañ. Ba intu alalô aêvhaviñ, êñ ma Wapômbêñ tem etak anêñ lamaniñ atu hathak alalô. Êñ ma hik thô nena yani bôk hadum thêthôn hathak avômalô takatu ba bôk êmô hamôn vêm ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma miñ hadum abô ketheñ ek i ami. Mi, havalonj lôkthô iniñ kambom loj aleba hatak hayô hamô Yisu iyom. ²⁶ Ma lêk hik thô nena yanida ma thêthôn ba hapesañ lojôndê ek halam avômalô takatu ba êvhaviñ Yisu nena thêthôn.

²⁷ Aêñ ba opalê hatôm embam yanida? Mi anôn, ek malê nena alalô miñ adum ku asopa balabuñ ek nambitak thêthôn êñjêk Wapômbêñ ma ami. Mi, aêvhaviñ iyom. ²⁸ Alalô aêvhaviñ nena ôpatu ba hêvhaviñ iyom intu hamô thêthôn hêk Wapômbêñ ma. Ma ku esopa balabuñ miñ hatôm indum ôpêñ imbitak thêthôn ami. Mi. ²⁹ *Wapômbêñ ma avômalô Israël iyom iniñ Wapômbêñ e? Mi, yani ma avômalô loj buyañ iniñ Wapômbêñ haviñ. ³⁰ *Ek malê nena Wapômbêñ ma doñtom iyom. Ma hik

---

* 3:22: Gal 2:16   * 3:24: Lom 5:1   * 3:29: Lom 10:12   * 3:30: Lo 6:4;
Gal 3:20

lojôndê dojtom iyom thô ek nambitak thêthônj ênjêk yani ma. Njê takatu ba enjgothe iniņ kupik ba êvhaviņ ma Wapômbênj tem endam i nena njê thêthônj. Ma njê takatu ba miņ enjgothe iniņ kupik ami ba êvhaviņ ma Wapômbênj tem endam i imbiņ nena njê thêthônj. ³¹*Lêk aisê? Alalô adum êvhaviņ hi bênj ma balabuņ tem imbitak êtôm nôm oyaņ e? Mi, êvhaviņ havatho balabuņ loj.

4

Wapômbênj halam Ablaham nena anyô thêthônj hathak anêj hêvhaviņ

¹ Alalô leņijimbi bumalô Ablaham. Yani hadum aisê ba habitak thêthônj? ² Yani hadum ku ba habitak thêthônj ba intu yani hatôm êmbôi, e? Mi anônj, Wapômbênj miņ lahabi aênj ami. ³*Bôk eto aisê? Eto nena, “Ablaham hêvhaviņ Wapômbênj ba intu halam yani nena anyô thêthônj.”

Môj Anôj 15:6

⁴ Anyô te hadum ku ba anêj anyô bênj hêv yani vuli, êj ma nanaņ nena hêv anêj anyô ku vuli ma miņ nanaņ nena anêj anyô bênj hêv anêj wapôm hadênj yani ami. ⁵ Ma dojtom anyô miņ hatôm indum ku ek imbitak thêthônj ami. Mi, hêvhaviņ Wapômbênj iyom, ma tem Wapômbênj endam yani nena anyô thêthônj. Wapômbênj ma ôpatu ba halam njê kambom nena thêthônj. ⁶ Dêvit bôk hanaņ aênj iyom hathak avômalô takatu ba miņ idum ku ek nimbitak thêthônj ami, ma Wapômbênj halam i nena njê thêthônj. Yani hanaņ nena thêlô lêk êmô lôk leņijmavi ba hatô hathak i nena,

⁷ “Njê takatu ba Wapômbênj bôk hêv iniņ kambom vê lôk haluviņ iniņ sek, thêlô lêk êmô lôk leņijmavi.

* 3:31: Mat 5:17 * 4:3: Gal 3:6

⁸ Ma nê takatu ba bôk Wapômbên lapaliñ iniñ kambom, lêk êmô lôk leñiñmavi.” *Karya Yey 32:1-2*

⁹ Mólônim auk aisê? Mek mavi êñ ma nê Israeł takatu ba engothe kupik iyom iniñ e? Ma nê loñ buyañ takatu ba miñ engothe kupik ami? Alalô bôk anañ nena Ablaham hêvhaviñ ba intu halam yani nena anyô thêthôn. ¹⁰ Ma engothe yani kupik vêm ka Wapômbên halam yani nena anyô thêthôn e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthôn. ¹¹ *Miñ engothe Ablaham kupik ami denañ ma hêvhaviñ ba Wapômbên halam yani nena anyô thêthôn. Vêm ma Wapômbên havak balabuñ neñgothe kupik hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôn yôv. Aên ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek nê êvhaviñ takatu ba miñ engothe iniñ kupik ami ek Wapômbên endam i nena nê thêthôn. ¹² Ma aên iyom ma Ablaham ma nê takatu ba engothe kupik lôk esopa anên vañgwam hathak êvhaviñ iniñ lambô. Iniñ êvhaviñ ma hatôm bumalô Ablaham anên ba hêvhaviñ vêm ka engothe anên kupik haveñ yam.

¹³ *Wapômbên habutiñ abô haviñ Ablaham lôk anên limi nena tem nêm pik sapên êndên i hathak anên thêthôn atu ba halêm anên hêvhaviñ. Ma miñ hathak anên hasopa balabuñ ami. ¹⁴ *Avômalô esopa abô balabuñ ba ewa nôm atu ba Wapômbên habutiñ abô hathak, êñ ma êvhaviñ lêk habitak hatôm nôm oyañ. Ma Wapômbên anên abô atu ba habutiñ haviñ Ablaham habitak hatôm yavoyav oyañ. ¹⁵ *Ek malê nena balabuñ hathak havôv Wapômbên anên lamanij halêm hadên avômalô takatu ba miñ esopa ami. Balabuñ mi, ma tem namô balabuñ lu aisê?

¹⁶ *Aên ba avômalô ewa nôm takatu ba Wapômbên

---

* 4:11: Stt 17:10-11   * 4:13: Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29   * 4:14: Gal 3:18
 * 4:15: Lom 3:20; 5:13   * 4:16: Gal 3:7

habutiņ abô hathak anêj anôj hathak iniņ êvhaviņ. Ba intu hathak anêj wapôm ma Wapômbêj hadum nôm êj. Ma Wapômbêj hik anêj abô habutiņ haviņ Ablaham loj hathak anêj limi sapêj atu ba êvhaviņ, avômalô Isael takatu ba bôk ewa anêj balabuņ lôk avômalô loj buyaņ haviņ. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô. ¹⁷ Hatôm abô atu ba Wapômbêj bôk hanaņ ba eto nena, “Lêk yahatak o ek umbitak avômalô lodôjlodôj iniņ lim.”

Môj Anôj 17:5

Abô êj ma avanôj hêk Wapômbêj ma. Ablaham hêvhaviņ yani atu ba hathak hêv lôkmala hadêj ęê ęama ma hathak halam nômkama takatu ba miņ hamô ami, ma lôkthô ibitak aêj.

¹⁸ Avômalô sapêj leņiņhabi nena nôm êj miņ hatôm imbitak ami. Ma doņtom Wapômbêj hik vuliņ leņsawa thô hadêj yani ba hanaņ, “Anêm libumi tem nimbitak aêj.”

Môj Anôj 15:5

Ma Ablaham hêvhaviņ ba hêv ma ba intu habitak lodôjlodôj iniņ lambô. ¹⁹ *Ablaham hayala nena yani anêj sondabêj hatôm 100 ba lêk liņkupik hayalôv. Ma Sala liņkupik bôk hayalôv aêj iyom. Ma doņtom nôm êj miņ hatauviņ anêj hêvhaviņ ami. Mi, havalor loj lôklokwaņ. ²⁰ Ma miņ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêj havak haviņ yani ami. Mi, anêj hêvhaviņ halumbak bêj ba hêv athêj lôkmaņgiņ hadêj Wapômbêj. ²¹ Yani hayala yôv nena Wapômbêj hatôm indum êtôm atu ba bôk habutiņ. ²² Ba intu

“Wapômbêj halam yani nena anyô thêthôj.” *Môj Anôj 15:6*

²³⁻²⁴ Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthôj,” miņ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhaviņ Wapômbêj atu ba hik alalôaniņ

---

* 4:19: Stt 17:17

Anyô Bêj Yisu liŋ hêk ŋama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhaviŋ nena ŋê thêthôn. ²⁵ *Yisu êj intu Wapômbêj hatak ek ema esak alalôaniŋ kambom ma hik liŋ hathak loŋbô ek êpôpêk loŋôndê ek alalô nambitak thêthôn.

5

Alalô lêk amô labali haviŋ Wapômbêj

¹ Alalô aêvhaviŋ ba Wapômbêj halam alalô nena avô-malô thêthôn. Aêj ba lêk amô labali haviŋ Wapômbêj hathak alalôaniŋ Anyô Bêj Yisu Kilisi. ² Hathak aêvhaviŋ ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêj anêj wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv maleŋiŋ lôk leŋiŋmavi ek namô Wapômbêj anêj lôkmaŋgiŋ kapô. ³ *Ma aêj iyom ma alalô leŋiŋmavi esak malaiŋ takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malaiŋ takêj tem indum ba alalô namiŋ lôklokwaŋ. ⁴ Ma amiŋ lôklokwaŋ, êj ma hik thô nena alalô amô malaiŋ takêj lu. Ma amô malaiŋ takêj lu, êj ma havatho alalô loŋ ek nanêm maleŋiŋ. ⁵ Ma aêv maleŋiŋ êj miŋ hatôm indum alalô kapôlôŋiŋ malaiŋ ami. Mi, Wapômbêj bôk haŋgasô anêj lahaviŋ halôk alalô kapôlôŋiŋ hathak anêj Lovak Matherŋ atu ba hêv hadêj alalô.

⁶ Nodaŋô. Bôk alalô lokwaŋ mi ba apôlik hathak Wapômbêj ma hadêj anêj waklavôn atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô. ⁷ Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthôn yaŋ anêj loŋ e? Injo, betha wakla intu anyô yaŋ hêv anêj lôkmala ek nêv anyô mavi yaŋ sa la. ⁸ *Ma doŋtom Wapômbêj hik anêj lahaviŋ alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denaŋ ma Kilisi

---

* 4:25: Ais 53:4-5   * 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7   * 5:8: Jon 3:16; 1Jon 4:10

hêv anêḡ lôkmala ba hama ek alalô. ⁹* Ma lêk Wapômbêḡ halam alalô nena thêthônḡ hathak Yisu anêḡ thalaleḡ. Aêḡ ba intu nayala nena hathak yani ma tem nêḡ alalô vé êḡjêk anêḡ lamaniḡ. ¹⁰ Sêbôk ma alalô lôk Wapômbêḡ apôlik hathak i, êḡ ma hapesaḡ abô haviḡ alalô hathak Nakaduḡ anêḡ ḡama ek nambitak anêḡ ḡê môlô. Ma lêk alalô ma anêḡ ḡê môlô ba intu ayala katô nena tem nêḡ alalô bulubiḡ esak anêḡ lôkmala. ¹¹ Ma nôḡ mavi yaḡ ma aêḡtêk. Hathak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbêḡ anêḡ ḡê môlô ba intu alalô athak leḡḡḡmavi anônḡ hathak Wapômbêḡ.

ḡama halêḡ anêḡ Adam ma lôkmala halêḡ anêḡ Kilisi

¹²* Kambom halêḡ pik hathak anyô doḡtom iyom ma ḡama halêḡ pik hathak kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu ḡama hapôm sapêḡ. ¹³* Abô balabuḡ mi denaḡ ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêḡ miḡ hakatuḡ avômalô iniḡ kambom tomtom ami ek malê nena balabuḡ mi denaḡ. ¹⁴ Avômalô takatu ba everḡ Adam yam ba hi hayô waklavônḡ Wapômbêḡ hêv balabuḡ hadêḡ Mose ma miḡ êḡmô balabuḡ lu hatôm Adam ami. Ek malê nena thêlô miḡ êḡmô balabuḡ kapô ami. Ma doḡtom ḡama hayabiḡ thêlô sapêḡ.

Ma Adam ma hatôm anyô yaḡ atu ba haveḡ yam anêḡ dahô. ¹⁵ Adam ma anyô doḡtom, ma doḡtom hamô Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ lu ba avômalô bêḡ anônḡ ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô doḡtom aêḡ iyom. Ma doḡtom hathak yani anêḡ wapôm ma Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam ba hêv liḡsiḡ ek hêv nôḡ mavi hadêḡ avômalô bêḡ anônḡ. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêḡ hêv ma miḡ hatôm kambom atu ba Adam hadum ami. ¹⁶ Avanônḡ biḡ,

* 5:9: Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5

* 5:12: Stt 3:6; Lom 6:23

* 5:13: Lom

wapôm êḡ lôk kambom êḡ iniḡ anôḡ ma yaḡda yaḡda. Kambom anêḡ anôḡ ma aêntêk, Wapômbêḡ hadum abô ba hik kambom êḡ anêḡ malaiḡ thô. Ma wapôm anêḡ anôḡ ma aêntêk, hadum ḡê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthôḡ. ¹⁷ Anyô doḡtom hadum kambom ba intu ḡama hayabiḡ avômalô pik sapêḡ hathak anêḡ kambom. Ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ wapôm ma hamô vuliḡ ek ḡama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêḡ anêḡ wapôm atu ba hêv liḡsiḡ tem nimbitak thêthôḡ. Thêlô tem lovak ek kambom lo ḡama ma nêḡmô lôkmala êtôm kiḡ esak anyô doḡtom, ôpêḡ ma Yisu Kilisi.

¹⁸ *Aêḡ iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêḡ hadum abô hathak avômalô sapêḡ ba hik iniḡ malaiḡ thô. Ma doḡtom anyô yaḡ hadum nôm thêthôḡ yaḡ ba intu Wapômbêḡ halam alalô sapêḡ nena thêthôḡ ba hêv lôkmala hadêḡ alalô. ¹⁹ *Avanôḡ, anyô te anêḡ lêḡndôḡ kôtôḡ hadum avômalô bêḡ anôḡ ibitak ḡê idum kambom. Ma doḡtom anyô yaḡ anêḡ halariḡ abô hadum avômalô bêḡ anôḡ ibitak thêthôḡ hêk Wapômbêḡ ma.

²⁰ Wapômbêḡ hêv balabuḡ ek avômalô neyala nena thêlôniḡ kambom ma nôm kambom anôḡ. Ma doḡtom iniḡ kambom habitak bêḡ anôḡ, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm halumbak hi ba hi. ²¹ *Sêbôk ma kambom hathak hayabiḡ avômalô lôkthô ba hêv ḡama. Ma doḡtom lêk ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm hayabiḡ alalô ba halam alalô nena thêthôḡ ek nêḡm lôkmala atu ba tem êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.

6

Kambom anêḡ lôklokwaḡ lêk hêv yak

---

* 5:18: 1Ko 15:22   * 5:19: Ais 53:11   * 5:21: Lom 6:23

¹ Mòlônim auk aisê? Bòk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêñ anôñ, êñ ma Wapômbêñ anêñ wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêñ ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbêñ anêñ wapôm indumbak ni ba ni e? ² Mi anôñ! Alalô bòk atôm ñê ñama ek kambom anêñ lôklokwañ miñ êmbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi. ³*Alalô takatu ba athik ñañ lôk athak doñtom haviñ Yisu Kilisi bòk athik hathak anêñ ñama haviñ. Lemimpaliñ e? ⁴*Ba intu athik ñañ, êñ ma hatôm alalô ama ba elav haviñ Kilisi. Ma hathak ôdôn êñ ma Wapômbêñ atu ba bòk hik Kilisi liñ hêk ñama hathak anêñ lôklokwañ lôkmañgiñ lêk hadum aêñ hadêñ alalô ek namô imbiñ lôkmala lukmuk êñ.

⁵ Alalô bòk athak doñtom aviñ Kilisi lôk anêñ ñama yôv ba intu avanônñ biñ nena tem nasak doñtom imbiñ anêñ haviyô aêñ iyom. ⁶*Alalô nayala nena alalôaniñ kapôlônñiñ bô bòk ik vônô hathak a haviñ yani ek kambom anêñ lôklokwañ miñ hatôm eyabiñ alalô esak loñbô ami. Ba intu kambom ma miñ lêk alalôaniñ alañ ami. ⁷Ek malê nena ôpatu ba bòk hama yôv haviñ Kilisi ma miñ hamô kambom anêñ lôklokwañ vibiñ ami.

⁸ Avanônñ biñ nena alalô bòk ama yôv haviñ Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbiñ yani. ⁹ Kilisi hama vêm ma Wapômbêñ hik yani liñ ba intu alalô nayala nena yani miñ hatôm ema esak loñbô ami. Ñama anêñ lôklokwañ ma lêk nôm oyañ ek yani. ¹⁰ Yani hama bôlônñ te iyom ek imbuliñ kambom anêñ lôklokwañ. Ma lêk hamô lôkmala ek nêm athêñ lôkmañgiñ êndêñ Wapômbêñ. ¹¹*Aêñ iyom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm ñê ñama ma amô lôkmala haviñ Kilisi ek nanêm athêñ

* 6:3: Gal 3:27

* 6:4: Kol 2:12

* 6:6: Gal 5:24

* 6:11: 2Ko 5:15;

Gal 2:19

bêḡ êndêḡ Wapômbêḡ. ¹²*Ba intu miḡ notak kambom ek eyabiḡ lemvimkupik ba nosopa anêḡ thethaḡak ami. ¹³*Wapômbêḡ bôk hik môlô liḡ hêk ḡama ba ômô lôkmala. Ba intu nônêm amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêḡ êndêḡ Wapômbêḡ ek nindum ku takatu ba thêthôḡ. Ma miḡ notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêḡ ku ami. ¹⁴*Môlô ômô Wapômbêḡ anêḡ wapôm kapô ma miḡ ômô balabuḡ vibiḡ ami. Ba intu kambom miḡ môlônim anyô bêḡ hathak loḡbô ami.

Thêthôḡ ma alalôaniḡ alaḡ

¹⁵Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêḡ anêḡ wapôm kapô ma miḡ amô balabuḡ vibiḡ ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôḡ. ¹⁶*Ôpatu ba olaḡô anêḡ abô ba osopa, êḡ ma hatôm môlônim anyô bêḡ. Ba osopa kambom, êḡ ma kambom hatôm môlônim anyô bêḡ ba tem endom môlô ni ḡama. Ma aêḡ iyom ma olaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô ba osopa, êḡ ma hatôm môlônim anyô bêḡ ba tem indum ba môlô numbitak avômalô thêthôḡ. ¹⁷Sêbôk ma kambom ma môlônim alaḡ, ma doḡtom Wapômbêḡ hatak môlô hamô abô avanôḡ vibiḡ ba lêk môlô ôêv kapôlômim ek olaḡô abô êḡ ba osopa. Hathak nôm êḡ ma nanêm leḡḡmavi êndêḡ Wapômbêḡ. ¹⁸Kilisi bôk hêv môlô vê hêk kambom, môlônim alaḡ bô. Ma thêthôḡ lêk habitak môlônim alaḡ lukmuk. ¹⁹Auk êḡ ma malaiḡ ek môlô avômalô pik noyala ba intu yahêv liliḡ hathak auk pik. Sêbôk ma môlô ôêv lemvimkupik bula ek lôḡḡlôḡ imbitak môlônim alaḡ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma doḡtom lêk ma nônêm lemvimkupik lôkthô ek thêthôḡ imbitak môlônim alaḡ ek êmbôv môlô ni êndêḡ mathêḡ.

---

* 6:12: Stt 4:7   * 6:13: Lom 12:1   * 6:14: 1Jon 3:6   * 6:16: Jon 8:34;
2Pi 2:19

²⁰ Sêbôk ma môlônim alarj ma kambom. Ba miŋ ômô thêthôn anêŋ lôklokwarj vibiŋ ami. ²¹ Ma bôk owa anôn alêla hêk kambom anêŋ? Mi, nôm takêŋ anêŋ anôn ma ŋama iyom ba lêk môlô mama hathak. ²² Ma doŋtom lêk Kilisi hapole môlô vê hêk kambom anêŋ lôklokwarj ba Wapômbêŋ lêk habitak môlônim alarj. Ba ku êŋ anêŋ anôn lêk hadum môlô ubitak matheŋ ba tem nômô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. ²³ *Avômalô takatu ba idum kambom anêŋ ku tem neja kambom anêŋ vuli, êŋ ma ŋama. Ma doŋtom avômalô takatu ba êmô haviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ tem imbi anêŋ wapôm sam oyaŋ biŋ ba nêŋm lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i.

7

Lêk asopa loŋôndê lukmuk

¹ Aiyaŋ thêlô, môlô oyala balabuŋ katô ba intu oyala nena balabuŋ hayabiŋ avômalô takatu ba êmô lôkmala iyom. Ma takatu ba bôk ema ma mi. ² Anêŋ ôdôn ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala ma balabuŋ havalonj thai loŋ. Ma yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalonj yanavi loŋ ami. ³ Aêŋ ba yamalô hamô lôkmala denaŋ ma yanavi hadô ba hi hawa anyô lukmuk, êŋ ma elam yani nena avi sek. Ma doŋtom yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalonj yani loŋ ami ba intu hatôm enja anyô lukmuk ma miŋ nendam yani nena avi sek ami.

⁴ *Aiyaŋ thêlô, môlô ma Kilisi anêŋ liŋkupik. Ba hathak ôdôn êŋ, ma oma hathak balabuŋ ek miŋ eyabiŋ môlô ami ek nosak doŋtom imbiŋ anyô yaŋ. Ôpêŋ ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbêŋ hik liŋ hêk ŋama. Aêŋ ba môlô ma

---

* 6:23: Lom 5:12,15   * 7:4: Lom 6:2,11

Kilisi anêḡ ek uḡḡwik anêḡ mavi êtôm atu ba Wapômbêḡ lahaviḡ. ⁵ Sêbôk atu ba alalôaniḡ kapôlôḡniḡ bô hayabiḡ alalô ma balabuḡ habisôk ek nandum kambom. Ba intu leḡviḡkupik habi alak ek nandum kambom ba anêḡ anêḡ ma ḡama. ⁶* Ma doḡtom lêk alalô ama ek balabuḡ ba intu balabuḡ anêḡ lôklokwaḡ miḡ havalôḡ alalô loḡ hathak loḡbô ami. Ma nandum Wapômbêḡ anêḡ ku ba nasopa loḡôndê lukmuk atu ba Lovak Matherḡ hik thô hadêḡ alalô. Ma miḡ nasopa balabuḡ atu ba bôk eto anêḡ loḡôndê ami.

Balabuḡ hik kambom thô

⁷* Aêḡ ba intu yahanḡ nena balabuḡ ma nôm kambom e? Mi anêḡ. Balabuḡ mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabuḡ te hanḡ aêntêk, “Miḡ malemkilik esak anyô yaḡ anêḡ nômkama ami.” Hathak abô êḡ iyom, yahayala nena yamaleḡkilik hathak avômalô vi iniḡ nômkama, êḡ ma kambom. ⁸ Ma doḡtom kambom hawa balabuḡ êḡ ba habisôk ek yamaleḡkilik esak avômalô vi iniḡ nômkama lomaloma. Balabuḡ mi, ma kambom anêḡ lôklokwaḡ ma mi hatôm ḡama. ⁹ Sêbôk atu ba yahathôḡ balabuḡ paliḡ, êḡ ma yahasoḡ nena ya ma anyô lôkmala. Ma doḡtom balabuḡ halêm, êḡ ma hatôm kambom hawa anêḡ lôkmala hathak loḡbô ba intu yahayala nena ¹⁰ ya hatôm anyô ḡama. Aêḡ ba yahasoḡ nena balabuḡ tem nêm lôkmala êndêḡ ya. Ma doḡtom mi, hêv ḡama hadêḡ ya. ¹¹* Kambom hawa balabuḡ ba hasau ya hathak ek yandum kambom ek injik ya vônô. ¹²* Aêḡ ba nanaḡ aisê esak abô balabuḡ? Balabuḡ ma nôm kambom e? Mi, Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ ma matherḡ lôk thêthôḡ ma mavi.

¹³ Aêḡ ba nanaḡ nena nôm mavi êḡ hik ya vônô e? Mi anêḡ! Kambom da hawa nôm mavi êḡ ba hadum ek injik

* 7:6: Lom 6:4; 8:2   * 7:7: Kis 20:17; Lo 5:21   * 7:11: Stt 3:13   * 7:12: 1Ti 1:8

ya vônô esak. Ba intu ayê nena kambom ma nôm ôvathek anêḡ.

¹⁴ Alalô nayala nena balabuḡ halêm anêḡ Lovak Matheḡ, ma doḡtom yada ma anyô pik ba kambom ma yenaḡ alaḡ ba yahadum ku hamô yani vibiḡ. ¹⁵ *Miḡ yahayala nôm atu ba yahadum ami. Malêla takatu ba yaleḡhaviḡ yandum ma miḡ yahadum ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êḡ ma yahathak yahadum. ¹⁶ Yahadum kambom atu ba yahapôlik hathak, êḡ ma hik thô nena yenaḡ auk halôk hathak balabuḡ anêḡ auk lôk hayala nena balabuḡ ma nôm mavi. ¹⁷ Kambom atu ba hamô yakapôlôḡ iyom intu havôv ya ek yandum kambom. Ma miḡ yenaḡ auk havôv ya ek yandum kambom takêḡ ami. ¹⁸ Yaleḡhaviḡ yandum malê atu ba mavi, ma doḡtom miḡ yahatôm yandum ami. Ba intu yahayala nena nômla mavi te miḡ hêk yakapôlôḡ bô ami. ¹⁹ Nôm mavi atu ba yaleḡ hik ya hathak ek yandum ma miḡ yahadum ami. Ma kambom takatu ba yahadô, êḡ ma yahadum havôhi thêthô. ²⁰ Avanôḡ, nôm kambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadum, ba intu hik thô nena yada miḡ yahadum ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlôḡ da intu hadum nôm êḡ.

²¹ Aêḡ ba avanôḡ biḡ nena wak nômbêḡ atu ba yaleḡhaviḡ yandum mavi ma kambom hamiḡ ya loḡ siḡ. ²² Ya dahôlôḡ lamavi hathak Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ, ²³ *ma doḡtom lôklokwaḡ yaḡda hadum ku hathak yaleḡviḡkupik ba hik vovak hadêḡ balabuḡ atu ba yaleḡhaviḡ yasopa. Lôklokwaḡ êḡ ma kambom anêḡ ba lovak ek yaleḡhaviḡ atu ba havalôḡ ya ek yandum anêḡ ku. ²⁴⁻²⁵ *Aêḡ ba yenaḡ auk ma aêntêk. Yaleḡhaviḡ

---

* 7:15: Gal 5:17   * 7:23: Gal 5:17; 1Pi 2:11   * 7:24-25: 1Ko 15:57

Wapômbêñ anêñ balabuñ imbitak yenañ alañ, ma doñtom yakapôlônñ bô hathak hadum ba kambom habitak yenañ alañ. Ai, malaiñ êñ habuliñ ya kambom anônñ! Yalenñvinkupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loñôndê ñama. Opalê intu hatôm nêñ ya sa? Wapômbêñ hathak alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêñ ya vê êñjêk kambom anêñ lôklokwañ, ba intu yahanañ yalenñmavi hadêñ Wapômbêñ.

8

Lêk asopa Lovak Matheñ anêñ loñôndê lukmuk

¹ Abô takatu ba bôk yahanañ yôv anêñ ôdônñ ma aêntêk. Wapômbêñ tem miñ indum abô ba nêñ malaiñ êndêñ avômalô takatu ba êmô haviñ Yisu Kilisi ami. ² Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anêñ ku, ma Lovak Matheñ atu ba hêv lôkmala anêñ lôklokwañ hêv alalô vê hêk kambom anêñ lôklokwañ atu ba havôv alalô hi ek nama. ³ Alalôaniñ kapôlônñiñ bô miñ hatôm esopa balabuñ ami ba intu balabuñ êñ miñ hatôm nêñ alalô vê êñjêk kambom anêñ lôklokwañ ami. Ma doñtom Wapômbêñ da hadum nôñ êñ hathak hêv Nakaduñ halêm hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniñ kambom ba hawa anêñ vovañ. ⁴ *Yani hadum aêñ ek balabuñ injik anêñ anônñ imiñ alalô atu ba asopa Lovak Matheñ anêñ loñôndê ma miñ kapôlônñiñ bô anêñ loñôndê ami.

⁵ Avômalô takatu ba êmô kapôlônñiñ bô vibiñ ethak leñiñhabi auk takatu ba kapôlônñiñ bô lahaviñ. Ma doñtom avômalô takatu ba êmô Lovak Matheñ vibiñ ethak leñiñhabi auk takatu ba Lovak Matheñ lahaviñ. ⁶ Ma avômalô takatu ba iniñ auk hasopa kapôlônñiñ bô anêñ auk tem nema. Ma doñtom avômalô takatu ba iniñ auk

---

* 8:4: Gal 5:16,25

hasopa Lovak Matherj anêj auk tem neja lôkmala ba nêmo labali. ⁷ Avômalô takatu ba evalonj kapôlônijj bô mij hatôm nesopa Wapômbêj anêj balabuñ ami. Ba intu mij esopa ami ba iniñ auk hapôlik hathak yani. ⁸ Ma avômalô takatu ba kapôlônijj bô hayabiñ i mij hatôm nindum Wapômbêj lamavi ami.

⁹ *Ma doñtom môlônim kapôlômim bô mij hayabiñ môlô ami ma mi. Wapômbêj anêj Lovak Matherj da intu hamô môlô kapôlômim ba hayabiñ môlô. Ma avômalô takatu ba Kilisi anêj Lovak Matherj mi, thêlô êj intu mij yani anêj ami. ¹⁰ *Udum kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma doñtom Kilisi hamô môlô kapôlômim ba bôk ubitak avômalô thêthônj yôv. Aêj ba dahôlômim lêk hawa lôkmala anônj yôv. ¹¹ Wapômbêj bôk hik Yisu Kilisi lij hêk ñama. Ma anêj Lovak Matherj hamô môlô kapôlômim, ba hathak Lovak Matherj anêj ku ma Wapômbêj tem nêmo lôkmala êndêj kupik atu ba tem ema aêj iyom.

Lovak Matherj hadum ba alalô abitak Wapômbêj nali

¹² Aêj ba aiyaj thêlô, alalôaniñ ku hêk ek nasopa Lovak Matherj anêj auk ma mij nasopa kapôlônijj bô anêj auk esak lonjbô ami. ¹³ *Môlô osopa unim kapôlômim bô anêj auk, êj ma tem noma. Ma doñtom uik kambom atu ba kapôlômim bô lahaviñ vônô hathak Lovak Matherj, êj ma tem nômo lôkmala. ¹⁴ Wapômbêj anêj avômena ma avômalô takatu ba Lovak Matherj halom i. ¹⁵ *
Wapômbêj hêv anêj Lovak Matherj hadênj alalô. Ma Lovak Matherj hadum ek alalô nambitak Wapômbêj da anêj avômena ba intu alañ nena, “Aba, Wakamik!” Ma

---

* 8:9: 1Ko 3:16; 12:3   * 8:10: Gal 2:20   * 8:13: Gal 6:8; Kol 3:5   * 8:15: 2Ti 1:7
* 8:15: Gal 4:5-7; ALK 21:7   * 8:15: ‘Aba’ anêj ôdônj nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nônjô Mak 14:36.

miñ hatak alalô hamô yani vibiñ ek nakô esak loñbô ami.
 16 *Ma Lovak Matheñ hathak hik alalôaniñ auk loñ nena alalô ma Wapômbêñ anêñ avômena anôñ. 17 Alalô ma Wapômbêñ anêñ avômena ba intu tem alalô naja nô mavi takatu ba yani bôk habutiñ haviñ anêñ avômalô. Avanôñ, tem naja nô mavi mavi takêñ anêñ Wapômbêñ imbiñ Kilisi. Ma lêk awa vovañ hatôm yani bôk hawa, êñ ma tem naja athêñ lôkmañgiñ imbiñ yani.

Lôkmañgiñ tem imbitak embeñ yam

18 Avanôñ, Wapômbêñ tem injik anêñ lôkmañgiñ thô ek namô kapô. Ba intu yalenñhabi nena malaiñ lomalom takatu ba lêk hapôm alalô, êñ ma nô mavi oyañ lôkthô. 19 Nôm kama sapêñ atu ba Wapômbêñ hapesañ ma êvsoñ ba eyabiñ ek nêgê waklavôñ atu ba tem yani injik anêñ avômena thô. 20-21 *Ek malê nena nô mavi kama pik sapêñ lêk êmô mayaliv. Wapômbêñ habuliñ hathak Adam anêñ kambom ba hêv malaiñ hadêñ nô mavi takêñ. Ma nô mavi takêñ miñ leñiñhaviñ aêñ ami. Nôm kama takatu ba hapesañ lêk epalê ba hatôm êmô koladôñ. Ma doñtom wak te tem nê mavi nô mavi takêñ vê êñjêk koladôñ êñ ba nede yañ imbiñ Wapômbêñ anêñ avômena takatu ba êmô anêñ lôkmañgiñ kapô. Ba intu nô mavi kama lôkthô lêk êv maleñiñ.

22 Alalô ayala nena nô mavi kama sapêñ atu ba Wapômbêñ bôk hapesañ ma lôkthô lêk elañ ba elom even hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk. 23 *Vovañ êñ lêk hapôm alalô haviñ ma miñ nô mavi kama iyom ami. Wapômbêñ bôk hêv Lovak Matheñ yôv hatôm nô mavi mavi môñ hadêñ alalô. Ba intu alalôaniñ kapôlôñiñ halañ ba halom haveñ ba hayabiñ wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêñ da anêñ avômena anôñ lôk nê mavi kupik lukmuk êndêñ

* 8:16: 2Ko 1:22   * 8:20-21: Stt 3:17-19   * 8:23: 2Ko 5:2-4

alalô. ²⁴Avanôñ, Wapômbêñ bôk hêv alalô bulubiñ yôv, ma doñtom miñ alalô ayê balabuñ anêñ anôñ sapêñ hathak maleñiñ ami denañ. Ba intu aêv maleñiñ ba ayabiñ anêñ anôñ. Avômalô miñ ethak eyabiñ nôñ takatu ba bôk ewa yôv ami. Mi. ²⁵Ma aêñ iyom ma alalô aêv maleñiñ hathak nôñ takatu ba miñ bôk ayê ami denañ. Ba intu amô maliryaô ba ayabiñ.

²⁶Ma Lovak Matheñ hathak hêv alalô sa haviñ. Alalô lokwañ mi ba athôñ nena nateñ mek aisê. Êñ ma Lovak Matherñ da hêv alalô sa ba hateñ mek hatôm kapô halañ iyom ma abô mi. ²⁷*Ma Wapômbêñ atu ba hayala kapôlôñiñ sapêñ halañô ba hayala Lovak Matheñ anêñ mek êñ. Ek malê nena Lovak Matherñ hateñ mek ek avômalô matherñ hatôm Wapômbêñ anêñ lahaviñ.

Avômalô takatu ba Wapômbêñ halam tem nêtôm Kilisi

²⁸*Alalô ayala nena Wapômbêñ hathak hawa nômkama nômbêñ atu ba habitak ba hadum ek nôñ mavi imbitak ek avômalô takatu ba leñiñhaviñ yani. Thêlô ma yani bôk halam i yôv hatôm yanida anêñ lahaviñ. ²⁹*Sêbôk atu ba môñ anôñ ma Wapômbêñ bôk hayala i yôv ba habi bañ hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida Nakaduñ Kilisi. Hadum aêñ ek Kilisi imbitak anyô môñ ek iviyañ lôk livi nômbêñ atu ba eveñ yam. ³⁰Ma avômalô takatu ba bôk habi bañ hayô hêk i yôv intu halam i haviñ. Ma takatu ba bôk halam i yôv ma hayê i nena ñê thêthôñ haviñ. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêthôñ ma tem nêñ deda lôkmañgiñ êndêñ i imbiñ.

Nômplate miñ hatôm nêñ alalô vê êñjêk Wapômbêñ anêñ lahaviñ ami

---

* 8:27: Sng 139:1   * 8:28: Ep 1:11   * 8:29: Kol 1:18; Hib 1:6

³¹* Aêḅ ba alalô nanaḅ aisé esak nôḅ takatu ba Wapôm-bêḅ hadum? Yani hamiḅ haviḅ alalô, êḅ ma opalê hatôm êḅ alalô lu? Mi anôḅ! ³² Wapôm-bêḅ hatak Nakaduḅ halôk ḅê kambom baheniḅ ba hama hathak alalô sapêḅ ma miḅ havasiḅ ami. Aêḅ ba intu nayala nena tem injik anêḅ lawapôm sam ba nêḅ mek lomaloma êyô êḅ loḅ imbiḅ ek nêḅ alalô sa. ³³* Wapôm-bêḅ da bôk habi baḅ hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enaḅ alalôaniḅ kambom bêḅ? Mi anôḅ, Wapôm-bêḅ da bôk dalam alalô yôv nena thêthôḅ! ³⁴ Ba intu opalêla tem nenaḅ nena alalô naja kambom anêḅ vovaḅ? Mi anôḅ. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama ma haviyô hathak loḅbô ba lêk hamô Wapôm-bêḅ baḅ vianôḅ ba hathak hanaḅ hik lambô liḅ ek nêḅ alalô sa.

³⁵ Malê te hatôm êḅbôv alalô vê êḅjêk Kilisi anêḅ lahaviḅ alalô? Malaiḅ lomaloma lôk vovaḅ ma avômalô ethaḅ alalô lôk bôm bêḅ lôk amô thavuthiḅ hathak nôḅkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak biḅ, nôḅ takêḅ hatôm êḅbôv alalô vê e? Mi anôḅ! ³⁶ Hatôm bôk eto nena, “Yêlô ma anêḅ avômalô ba intu ethak idum ek nijik yêlô vônô wak nôḅbêḅ intu.

Yêlô hatôm boksipsip atu ba evaloḅ ek nijik vônô.”

Kapya Yey 44:22

³⁷ Ma doḅtom malaiḅ takêḅ miḅ hatôm êḅ alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahaviḅ alalô, alalô lovak ba ik nôḅ takêḅ sapêḅ sesoḅ. ³⁸ Yenaḅ auk thekthek nena nôḅlate miḅ hatôm êḅbôv alalô vê êḅjêk Wapôm-bêḅ anêḅ lahaviḅ ami. Mi anôḅ! Alalô ama mena amô lôkmala, mena aḅela la lôk ḅḅôk la, mena nôḅ takatu ba lêk hamô mena tem nimbitak embeḅ yam, mena lôklokwaḅ la, ³⁹ mena

* 8:31: Sng 118:6 * 8:33: Ais 50:8-9

nômkama vuliņ lôk nômkama vibiņ, mena nômlate atu ba Wapômbêņ hapesaņ tem nê m alalô vê ênjêk Wapômbêņ anêņ lahaviņ atu ba halêm anêņ alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi e? Mi anôņ!

9

Pol lahiki hathak avômalô Isael

¹ Yahamô haviņ Kilisi ba intu abô alêla takatu ba tem yanaņ ma avanôņ iyom. Miņ yahasau môlô ami. Mi, yenaņ auk ma Lovak Matheņ hik loņ haviņ. ² Wak nômbêņ intu ma yakapôlôņ malaiņ kambom ba vovaņ bêņ haliņ ya ³ *hathak yenaņ avômalô, thêlô ma yêlô ôdôņ te iyom. Yalerhaviņ thêlô nê nê mimbini ek Wapômbêņ nê m thêlô bulubiņ. Hêv thêlô bulubiņ, êņ ma hatôm nê m ya vê ênjêk Kilisi ba imbi ya êndôk loņ atum ek nê m thêlô sa. ⁴ *Yahanaņ hathak avômalô Isael iyom. Wapômbêņ bôk halam i yôv ek nimbatak anêņ avômena ma hik anêņ lôkmaņgiņ thô hadêņ i. Ma havak tabô lôk habutiņ abô haviņ iniņ limi. Ma hêv balabuņ lôk hadôņ i ek nê nê m yeņ êndêņ yani. ⁵ Iniņ limi bôbô ma ñê lôk athêņ bêņ. Ma Kilisi halêm pik hatôm anyô ba habitak anêņ iniņ thalaleņ. Yanida ma Wapômbêņ ma nômkama lôkthô anêņ alañ. Nambô anêņ athêņ esak leņ êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Avanôņ.

Wapômbêņ anêņ loņôndê halam anêņ avômalô

⁶ Wapômbêņ bôk havak abô haviņ avômalô Isael. Ma lêk Isael bêņ anôņ êdô Kilisi, ma dorņtom Wapômbêņ anêņ abô miņ hêv yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibitak anêņ Isael, vi atu ba Wapômbêņ halam iyom intu Isael anôņ ma vi ma mi. ⁷ Ma aêņ iyom ma limi lukmuk takatu ba ibitak anêņ Ablaham ma miņ Ablaham

* 9:3: Kis 32:32   * 9:4: Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5

nali sapêñ ami. Mi, vi atu ba ibutiñ abô hathak iyom intu nali anêñ ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbêñ bôk hanañ hadêñ Ablaham nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbitak.” *Môñ Anôñ 21:12*

⁸* Abô êñ anêñ ôdôñ nena avômena takatu ba Wapômbêñ habutiñ abô hathak iyom intu ba Wapômbêñ anêñ nali. Ma avômena takatu ba Ablaham habi vê, thêlô ma miñ Ablaham nali anêñ ami. ⁹ Abô êñ ma hatôm abô atu ba bôk ibutiñ ba hanañ,

“Sondabêñ yañ endake yahale halêm hathak loñbô ma Sala tem embathu okna te.” *Môñ Anôñ 18:10,14*

¹⁰ Okna êñ ma bumalô Aisak. Vêm ma hawa Lebeka ba havathu amena lopopek. ¹¹⁻¹² Amena ju êñ mi denañ ma Wapômbêñ hanañ hadêñ Lebeka aêntêk,

“Amena yañ bêñ tem imbitak yañ molok anêñ anyô ku.” *Môñ Anôñ 25:23*

Odañô! Amena ju êñ mi denañ ba miñ idum kambom lo mavi la ami. Ma doñtom abô êñ habitak môñ ba hik thô nena Wapômbêñ hathak habi bañ hayôhêk avômalô hatôm yanida anêñ auk atu ba bôk lahabi. Ma miñ hathak iniñ ku ami. Mi, halam i hathak yanida anêñ lahaviñ.

¹³ Hatôm bôk eto nena,

“Yalenhaviñ Jekop, ma yahadô yañ bêñ Isau”. *Mal 1:2-3*

¹⁴ Aêñ ba nanañ aisê? Wapômbêñ hadum aêñ ma miñ thêthôn ami e? Mi anêñ! ¹⁵ Yani bôk hanañ hadêñ Mose nena,

“Yakapôlôn hik ya hathak anyôla, êñ ma tem yanêm yakapôlôn ek ôpêñ.

Ma yalenhaviñ yanêm anyôla sa, êñ ma tem yanêm ôpêñ sa.” *Etak Ijip 33:19*

---

* 9:8: Gal 4:23

¹⁶ *Aênj ba intu Wapômbênj habi banj hayôhêk avômalô hathak yanida anênj lahiki. Ma miñj hathak iniñj ku lôk leñjñhaviñj ami. ¹⁷ Hatôm bôk eto Wapômbênj anênj abô hadênj Pelo aêntêk,

“Yahatak o hatôm kiñj ek yanggik yenañj lôklokwanj thô esak o ek avômalô pik sapênj neyala yenañj athênj.” *Etak Ijip 9:16*

¹⁸ Ba intu Wapômbênj lahaviñj nêm kapô ek anyôla, êñj ma hêv kapô ek ôpênj. Ma lahaviñj indum avômalô vi leñjôndônj kôtônj, êñj ma hadum thêlô leñjôndônj kôtônj.

¹⁹ Môlô te tem endañj abô êñj ba enañj, “Aisê ka Wapômbênj hanañj avômalô leñjôndônj kôtônj iniñj kambom bênj? Thêlô miñj hatôm netak Wapômbênj anênj lahaviñj ba nesopa iniñj leñjñhaviñj ami, aênj e?” ²⁰ *Ma donjom o anyô alê ba hôwê Wapômbênj anênj abô viyañj? Hatôm nômm atu ba epesañj, enañj êndênj ôpatu ba hapesañj yani nena, “Hopesañj ya aênj eka?” ²¹ *Ôpatu ba hapesañj uñj hatôm enja pik tôktôk ba epesañj uñj ek indum ku mavimavi esak lôk epesañj uñj ek indum ku oyañj esak imbiñj e?

²² Ma aênj iyom ma Wapômbênj da hatôm esopa anênj lahaviñj ba injik anênj lôkliñyak lôk lamanij thô ba imbulij ñê takatu ba bôk epesañj i yôv ek neja vovañj. Ma donjom mi, havalonj kapô lonj ba miñj habulij ñê takênj kethenj ami. ²³ Yani hadum aênj ek injik anênj lôkmanjgij anônj thô êndênj avômalô ôdônj yañj atu ba lahiki hathak. Yani bôk hapesañj i yôv ek nêm anênj lôkmanjgij êndênj i. ²⁴ Avômalô takênj ma alalô takatu ba Wapômbênj bôk halam yôv, avômalô Israêl lôk avômalô lonj buyañj haviñj. ²⁵ Hathak avômalô lonj buyañj ma Wapômbênj bôk hanañj hadênj Hosea nena,

---

* 9:16: Ep 2:8   * 9:20: Ais 29:16; 45:9   * 9:21: Jer 18:6

“Avômalô takatu ba miŋ yenaŋ ami ma tem yandam i nena ‘yenaŋ avômalô’.

Ma avômalô takatu ba miŋ yaleŋhaviŋ i ami ma tem yandam i nena ‘avômalô takatu ba yaleŋhaviŋ videdaun.’” *Hosea 2:23*

²⁶ Lôk hanaŋ nena,

“Loŋ atu ba bôk yahanaŋ hadêŋ thêlô nena, ‘Môlô ma miŋ yenaŋ avômalô ami’,

loŋ êŋ ma tem nendam thêlô nena, ‘Wapômbêŋ Lôkmala anêŋ nali.’” *Hosea 1:10*

²⁷ Ma hathak avômalô Israeŋ ma plopet Aisaia bôk halaŋ nena,

“Avômalô Israeŋ ma hatôm thathe ŋgwêk daŋ, ma doŋtom Anyô Bêŋ tem nêŋ auviŋna iyom bulu-biŋ.

²⁸ Ek malê nena Anyô Bêŋ tem esopa anêŋ indum abô esak avômalô pik sapêŋ ba injik daŋ siŋ ketheŋ oyaŋ.” *Aisaia 10:22-23*

²⁹ Abô êŋ ma hatôm abô yaŋ atu ba Aisaia bôk hatô nena,

“Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô Anêŋ Ôdôŋ miŋ hadô alalô doho ek namô lôkmala ami,

êŋ ma alalô lôkthô tem nambitak voŋgovaŋ oyaŋ êtôm Sodom lo Gomola.” *Aisaia 1:9*

Avômalô Israeŋ miŋ esopa loŋôndê êvhaviŋ ami

³⁰ Aêŋ ba alalô nanaŋ aisê? Avômalô loŋ buyaŋ miŋ idum ek nimitak thêthôn ami, ma doŋtom ibitak thêthôn hathak iniŋ êvhaviŋ. ³¹ Ma avômalô Israeŋ esopa balabuŋ ek nimitak thêthôn, ma doŋtom miŋ ibitak thêthôn ami.

³² Eka? Thêlô esoŋ nena tem nimitak thêthôn esak iniŋ ku esopa balabuŋ ma miŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ami. Thêlô evak valu vuviyathiŋ atu silili ba habi i pôŋêŋ. ³³ Hatôm bôk eto nena,

“Odaŋô! Yahatak valu yaônate hamô Saion ek ende anyô
 liliŋ ba imbi i pônêŋ
 lôk valu bêŋ te ek nembak silili ba nênem yak.
 Ma avômalô takatu ba êvhaviŋ yani
 tem miŋ nênem mama êndêŋ i ami.” *Aisaia 8:14;*
28:16

10

*Israël miŋ eyala Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê ek nimbitak
 thêthôŋ ami*

¹ Aiyarŋ thêlô, yakapôlônŋ lahaviŋ yenaŋ avômalô Israël
 nêpôm Wapômbêŋ anêŋ bulubiŋ ba intu yahateŋ mek ek
 thêlô. ² Yahanarŋ avanônŋ nena thêlô ethak lôklokwaŋ ek
 nesopa Wapômbêŋ, ma doŋtom miŋ eyala loŋôndê êŋ
 katô ami. ³ Thêlô miŋ eyala loŋôndê atu ba Wapômbêŋ
 bôk hapôpêk ek endam avômalô nena thêthôŋ ami. Mi,
 esopa thêlôda iniŋ loŋôndê ek nimbitak thêthôŋ. Ba intu
 miŋ êwê Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ êŋ vibiŋ ami. ⁴ Kilisi ma
 balabuŋ anêŋ daŋ ba intu avômalô takatu ba êvhaviŋ yani
 ibitak thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma.

⁵ Mose bôk hatô abô hathak loŋôndê balabuŋ atu ba
 avômalô nesopa ek nimbitak thêthôŋ ma aêntêk,
 “Ŋê takatu ba esopa abô balabuŋ dedauŋ mavi ma miŋ êv
 yak hathak bute ami intu tem neja lôkmala.” *Wok*
Plis 18:5

⁶ Ma doŋtom loŋôndê atu ba avômalô nimbitak thêthôŋ
 esak nênemimibiŋ ma miŋ malaiŋ hatôm loŋôndê nesopa
 abô balabuŋ ami, ma mi. Hatôm bôk eto nena,
 “Môlô miŋ nosonŋ nena unim ku bêŋ hêk ek nosak leŋ ba
 unu ami.” *Lo 30:12*
 Mi, Kilisi bôk halêm yôv ba intu notak auk êŋ. ⁷ Ma hatôm
 bôk eto nena,
 “Môlô miŋ nosonŋ nena unim ku bêŋ hêk ek unu loŋ ɣama
 ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbêñ bôk hik yani liñ yôv hêk loñ ñama ba intu notak auk êñ. ⁸ Loñôndê nanênimbiñ miñ hanañ hathak nandum ku takêñ ami. Mi, hanañ nena,
 “Wapômbêñ anêñ abô lêk habobo môlô ba hamô vemim-
 bôlêk lôk kapôlômim yôv.” *Lo*

30:14

Abô nênimbiñ êntêk intu yêlô athak anañ hadêñ môlô.
⁹ Aêntêk nena honañ bêñ hale vembôlêk nena, “Yisu ma Anyô Bêñ” lôk hôêvhaviñ hêk kapôlôm nena Wapômbêñ hik yani liñ hêk ñama, êñ ma Wapômbêñ tem nê m o bulubiñ. ¹⁰ Ek malê nena hêk kapôlôñiñ ma avômalô ethak êvhaviñ ba Wapômbêñ halam i nena ñê thêthôñ. Ma hale veññbôlêk ma avômalô ethak enañ iniñ êvhaviñ bêñ ba Wapômbêñ hêv i bulubiñ.

¹¹ Hatôm Wapômbêñ anêñ kapy a bôk hanañ nena,
 “Opalêla takatu ba êvhaviñ yani ma tem nênim
 mama êndêñ i ami.” *Aisaia 28:16*

¹²* Anyô Bêñ doñtom êñ iyom intu avômalô pik sapêñ iniñ Anyô Bêñ. Ba intu abô êñ hanañ hathak avômalô sapêñ, avômalô Islael lôk avômalô loñ buyañ haviñ. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêñ wapôm anôñ hadêñ i.

¹³* Hatôm bôk eto nena,
 “Lôkthô atu ba elam Anyô Bêñ anêñ athêñ ma tem neja
 bulubiñ.” *Joel 2:32*

¹⁴⁻¹⁵ Avômalô takatu ba miñ êvhaviñ Anyô Bêñ ami ma tem nendam yani aisê? Môñ ma nanê anyô ek enañ Abô Mavi êñ bêñ. Ma hanañ bêñ ba elañô, êñ ma tem nênimbiñ ba nendam yani ek nê thêlô bulubiñ. Hatôm bôk eto nena,
 “Avômalô takatu ba elañô Abô Mavi, thêlô êbô i hathak ñê
 takatu ba ewa abô êñ ba êyô enañ.” *Aisaia 52:7*

* 10:12: Ap 15:9 * 10:13: Jol 2:32

16-17 Aêñ ba avômalô ethak elañô abô hathak Kilisi vêm ka êvhaviñ Abô Mavi takatu ba elañô. Ma doñtom avômalô Israel naju iyom ewa Abô Mavi êñ thô. Hatôm bôk Aisaia hanañ,

“Anyô Bêñ, opalê hêvhaviñ abô takatu ba yêlô anañ hadêñ i? Mi la.” *Aisaia 53:1*

18 Ma malê te hapôm Israel ba thêlô bêñ anêñ miñ êvhaviñ ami? Thêlô miñ elañô Abô Mavi ami e? Mi, bôk elañô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Abô êñ bôk haveñ mayaliv ba hi hayô pik anêñ dañ.” *Karya Yey 19:4*

19-21 Avanôn, Israel elañô, ma doñtom êthôn anêñ ôdôn paliñ e? Mi, thêlô bôk elañô ba eyala yôv ma doñtom miñ êvhaviñ ami. Lemimimbi abô atu ba Aisaia bôk hato hathak Israel nena,

“Wak nômbêñ intu ma yahalek yabahañ hadêñ môlô, ma doñtom môlô ma ñê auk thekthek lôk lemimôndôn kôtôn.” *Aisaia 65:2*

Ba intu Wapômbêñ hanañ ba Mose hato aêntêk,

“Tem yanêm mek mavi êndêñ avômalô athêñ mi lôk auk mi ek yandum môlô Israel maleññkilik lôk leñññaña.” *Lo 32:21*

Ma Aisaia miñ hakô ami ma hanañ auk êñ bêñ nena,

“Avômalô takatu ba miñ êbôlêm ya ami intu bôk êpôm ya yôv.

Ma avômalô takatu ba miñ enañ hik ya liñ ami ma tem yañgik ya thô êndêñ i.” *Aisaia 65:1*

11

Wapômbêñ miñ havôliñ dôm ek Israel ami

¹ *Aêñ ba intu yahanañ hik môlô liñ nena Wapômbêñ hapôlik ek anêñ avômalô Israel e? Milôk. Yada ma

* 11:1: 1Sml 12:22; Sng 94:14; Plp 3:5

anyô Islael te ma Ablaham anêḡ lim ba yahabitak anêḡ Benjamin anêḡ ôdôḡ ba intu oyala nena Wapômbêḡ miḡ hapôlik ek Islael ami. ² Sêbôk atu ba môḡ anôḡ ma Wapômbêḡ bôk lahaviḡ thêlô yôv ba intu miḡ hapôlik hathak anêḡ avômalô ami. Lemimimbi Wapômbêḡ anêḡ kapyu bu atu ba hanarḡ hathak Elia. Yani hatatale avômalô Islael ba hanarḡ hadêḡ Wapômbêḡ nena,

³ “Anyô Bêḡ, thêlô ik anêḡ plopet pôpônô lôk ik anêḡ loḡ êbôk da pepesa. Ma yada iyom êntêk yahamô denarḡ ba thêlô idum ek nijik ya vônô imbiḡ.” *I Kij 19:10,14*

⁴ Ma doḡtom Wapômbêḡ hanarḡ aisê hadêḡ Elia? Hanarḡ, “Yahavalorḡ avômalô Islael hatôm 7,000 takatu ba miḡ êv yerḡ hadêḡ ḡḡôk Baal ami loḡ hatôm yada yenarḡ. Ma miḡ o iyom ami.” *I Kij 19:18*

⁵ Ma lêk aêḡ iyom, Wapômbêḡ hik anêḡ wapôm sam ba halam avômalô Islael auviḡna. ⁶ *Yani habi anêḡ wapôm sam ba halam thêlô. Ma miḡ hathak iniḡ ku ami. Hêv hathak iniḡ ku, êḡ ma miḡ wapôm anôḡ ami.

⁷ Abô êḡ anêḡ ôdôḡ ma aêntêk. Avômalô Islael idum lôklokwarḡ ek nimbitak thêthôḡ êḡjêk Wapômbêḡ ma, ma doḡtom mi. Vi atu ba Wapômbêḡ halam iyom intu ibitak thêthôḡ. Ma vi dedaurḡ ma hadum thêlônirḡ auk thekthek.

⁸ Hatôm Wapômbêḡ anêḡ kapyu hanarḡ, “Wapômbêḡ bôk hadum ba thêlô leḡviriḡmalaiḡ.

Ma bôk hik maleḡirḡ siḡ ek miḡ nêḡê ami.

Ma bôk habi leḡôndôḡ siḡ ek miḡ nedarḡô ami.

Ba bôk êmô aêḡ aleba lêk.” *Lo 29:4; Aisaia 29:10*

⁹ Ma hatôm bôk ba Devit hanarḡ hadêḡ Wapômbêḡ hathak avômalô Islael nena,

“Undum nôḡ mavi atu ba thêlô ethak eyarḡ imbitak êtôm adêk ek embalorḡ thêlô loḡ

---

* 11:6: Gal 3:18

ek nê-nêm yak ba neja malaiŋ êtôm iniŋ vuli.
¹⁰ Ômbi thêlô maleŋiŋ siŋ ek miŋ nêgê tak ami,
 ma wak nômbêŋ intu ma thêlô dômiŋ lokwaŋ da
 lokbaŋ ênjêk aêŋ.” *Kapya Yey 69:22-23*

*Wapômbêŋ hawa alokwaŋ bomaŋ thaŋaŋ ba hagêgê loŋ
 haviŋ alokwaŋ yôhok*

¹¹ *Ba intu yahanaŋ hadêŋ môlô hathak Israeŋ aêntêk.
 Thêlô êv yak ba miŋ hatôm nimbiyô esak loŋbô ami e? Mi
 anôŋ, tem nimbiyô esak loŋbô. Ma doŋtom hathak iniŋ
 kambom ma Wapômbêŋ hêv avômalô loŋ buyaŋ bulubiŋ
 ek batu nêgê ba maleŋiŋkilik esak. ¹² Hathak iniŋ kambom
 lôk etak Wapômbêŋ ma avômalô pik sapêŋ lôk avômalô
 loŋ buyaŋ ewa mek mavi. Vêm ba ele i liliŋ, êŋ ma oyala
 nena tem neja mek mavi bêŋ anôŋ êmôŋ ek yaŋ bô.

¹³ Yahato abô êntêk hadêŋ môlô avômalô loŋ buyaŋ.
 Wapômbêŋ bôk halam ya ek yambitak avômalô loŋ buyaŋ
 iniŋ aposel ba yaleŋmavi hathak ku êŋ. Ba intu yahadam
 ku êŋ dedaŋ mavi ¹⁴ ek batu yenaŋ avômalô Israeŋ nêgê
 nôm mavi takatu ba Wapômbêŋ hadum hathak môlô ba
 maleŋiŋkilik esak ek Wapômbêŋ nê-m doho bulubiŋ. ¹⁵ Lêk
 ma Wapômbêŋ hatak avômalô Israeŋ ba intu avômalô pik
 sapêŋ ethak doŋtom haviŋ Wapômbêŋ. Ma haveŋ yam atu
 ba Wapômbêŋ hawa i hathak loŋbô, êŋ ma tem êtôm iviyô
 hêk ŋama.

¹⁶ Alalô ayala nena êbôk polom ba êv bute hadêŋ
 Wapômbêŋ, êŋ ma polom lôkthô habitak mathêŋ. Ma
 alokwaŋ oliv ŋgalôk mathêŋ ma anêŋ thaŋaŋ sapêŋ ma
 mathêŋ haviŋ. Ma aêŋ iyom ma avômalô Israeŋ iniŋ limi
 bôbô bôk mathêŋ ba intu limi lukmuk ma tem mathêŋ aêŋ
 iyom. ¹⁷ *Avômalô Israeŋ ma hatôm alokwaŋ oliv yôhok
 êŋ. Ma môlô avômalô lôŋ buyaŋ ma hatôm alokwaŋ oliv

* 11:11: Ap 13:46   * 11:17: Ep 2:11-19

bomaŋ. Ma Wapômbêŋ hale oliv yôhok anêŋ thaŋaŋ doho vê, ma hawa môlô oliv bomaŋ anêŋ thaŋaŋ ba hagêgê loŋ hathak oliv yôhok. Ba intu môlô othak doŋtom haviŋ thaŋaŋ vi atu ba hamô denaŋ ba owa pik anêŋ lêŋlêŋ atu ba oliv ŋgalôk havôv. ¹⁸ Aêŋ ba miŋ nobam amda ba nonaŋ nena yêlô awa alokwaŋ yôhok thaŋaŋ anêŋ loŋ ami. Môlô ma thaŋaŋ oyaŋ ma Israeŋ limi ma ŋgalôk, ma ŋgalôk êŋ intu havatho môlô loŋ ma miŋ môlô ovatho a êŋ anêŋ ŋgalôk loŋ ami.

¹⁹ Ma doŋtom môlô doho tem nonaŋ nena, “Wapômbêŋ hale thaŋaŋ doho vê ek yêlô naja iniŋ loŋ.” ²⁰ Avanôŋ, ma doŋtom lemimimbi nena Wapômbêŋ hadabêŋ i kisi hathak miŋ êvhaviŋ ami ma hawa môlô hathak unim ôêvhaviŋ. Ba intu nôkô ek Wapômbêŋ ba miŋ nobam amda ami. ²¹ Wapômbêŋ bôk hadabêŋ alokwaŋ yôhok da anêŋ thaŋaŋ vi kisi yôv, ma hatôm edabêŋ môlô kisi imbiŋ. ²² *Ba intu lemimimbi nena Wapômbêŋ hathak mayôhok lôk mathêlêv haviŋ. Yani mathêlêv hadêŋ avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhok hadêŋ môlô takatu ba ômô anêŋ mayôhok kapô ba miŋ notak ami. Ma otak, ma tem edabêŋ môlô kisi imbiŋ. ²³ Ma avômalô Israeŋ ele i liliŋ ba êvhaviŋ, êŋ ma tem Wapômbêŋ êgêgê i loŋ esak alokwaŋ atu esak loŋbô. Yani hatôm indum aêŋ. ²⁴ Ek malê nena Wapômbêŋ bôk hale môlô vê hêk oliv bomaŋ ba hagêgê loŋ hathak oliv yôhok yôv. Alokwaŋ êŋ ma miŋ unim ami. Ba intu miŋ malaiŋ ek êgêgê oliv yôhok da anêŋ thaŋaŋ esak loŋbô ami.

Wapômbêŋ lahaviŋ injik anêŋ lahiki thô êndêŋ avômalô sapêŋ

²⁵ Aiyaŋ thêlô, yalerhaviŋ môlô noyala abô lôk kup êntêk ek miŋ nômbôam ami. Abô lôk kup êŋ ma aêntêk.

---

* 11:22: Jon 15:2,4

Avômalô Israêl vi iniñ kapôlônñij lêk thekthek ba tem nêmo aênj endeba avômalô lônj buyañ takatu ba Wapômbênj halam i, nênimimbiñ ba nêyô ek yani am. ²⁶*Êñ ma tem yani nêm Israêl sapênj bulubiñ. Hatôm bôk eto abô atu ba Wapômbênj hanañ nena,

“Anyô hêv bulubiñ tem êlêm anênj Saion,
ma tem injik avômalô Israêl liliñ ênjêk iniñ kambom.

²⁷*Êñ ma tem yalenjimi tabô atu ba bôk yahavak haviñ i nena
tem yanêm iniñ kambom vê.” *Aisaia 59:20-21*

²⁸ Avômalô Israêl miñ ewa Abô Mavi thô ami ba intu Wapômbênj hapôlik hathak i. Nôm êñ hêv môlô avômalô loñ buyañ sa. Ma doñtom Wapômbênj bôk halam thêlô ba havak balabuñ haviñ iniñ limi ba intu lahaviñ thêlô denañ. ²⁹ Ek malê nena Wapômbênj hathak halam avômalô ba hêv mek hadênj i ma tem miñ lapaliñ i ba nêm anênj mek vê esak loñbô ami. ³⁰ Bôk môlô avômalô loñ buyañ lemimôndônj kôtônj hadênj Wapômbênj. Haveñ yam ma avômalô Israêl leñjônndônj kôtônj haviñ ba intu Wapômbênj hêv kapô hadênj môlô. ³¹ Ma aênj iyom ma avômalô Israêl lêk leñjônndônj kôtônj ba Wapômbênj hêv kapô ek môlô. Hadum aênj ek wak te ma tem nêm kapô ek thêlô imbiñ. ³² Wapômbênj hatak avômalô sapênj ek nesopa iniñ leñjônndônj kôtônj ek injik anênj lahiki thô êndênj thêlô sapênj.

Nambô Wapômbênj anênj athênj

³³ *Aiyê, yahasonj kambom hathak Wapômbênj anênj wapôm lôk anênj auk lôk anênj hayala nômkama ma anênj dañ mi!

---

* 11:26: Ais 59:20-21   * 11:27: Ais 27:9; Jer 31:33-34   * 11:33: Ais 55:8-9

Opalê hatôm eyala anêḡ auk atu ba lahabi am? Mi anôḡ.

Anyô late miḡ hatôm eyala anêḡ loḡondê atu ba hapesaḡ ami.

³⁴* Opalê hatôm eyala Wapômbêḡ anêḡ tabilôk? Mi.

Ma opalê hatôm nêḡ auk êndêḡ yani? Mi anôḡ.
Aisaia 40:13

³⁵ Ma opalê hatôm nêḡ nômlate êndêḡ yani ek êwê viyaḡ.
Milôk! *Jop 41:11*

³⁶* Nôm kama lôkthô halêḡ anêḡ yani ba imiḡ hathak anêḡ lôklokwaḡ lôk êḡ ek nêḡbô yani.

Nanêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ êndêḡ yani êtôm wak nôm-
bêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ biḡ.

12

Nanêḡ i êtôm da êndêḡ Wapômbêḡ

¹* Aêḡ ba, aiyaḡ thêlô, Wapômbêḡ lahiki lôbôlôḡ hathak alalô. Ba intu yahasoḡ môlô lokwaḡ nena nônêḡ am vi-
doḡ êndêḡ yani êtôm alim takatu ba ik vônô hêk loḡ êbôk
da. Da êḡ ma lôkmala lôk matheḡ ba hêḡ lamavi hadêḡ
Wapômbêḡ. Êḡ ma hatôm ôêḡ yeḡ anôḡ hadêḡ Wapôm-
bêḡ. ² Ba nônêḡ loḡ ênjêk kapôlômim ek Wapômbêḡ
epesaḡ môlônim auk imbitak lukmuk ek môlô numbitak
yaḡda. Ma miḡ nosopa avômalô pik veḡḡḡwam ami.
Êḡ ma tem noyala ba nosopa nôm takatu ba Wapômbêḡ
lahaviḡ. Lahaviḡ êḡ ma mavi lôk mabuḡ anôḡ ba tem
indum Wapômbêḡ lamavi.

*Nandum ku esak wapôm takatu ba Wapômbêḡ hêḡ hadêḡ
alalô tomtom*

---

* 11:34: 1Ko 2:16   * 11:36: 1Ko 8:6   * 12:1: Lom 6:11,13; 1Pi 2:5

³ *Wapômbêñ habi anêñ wapôm sam ba hêv ya ku aposel. Ba intu yahanaj hadêñ mólô nena lemimimbi am ba nutitiñ am katô esak êvhaviñ atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ mólô tomtom. Ma miñ nosoj nena mólô ma ñê bêñbêñ ami. ⁴ *Anyô liñkupik ma doñtom iyom, ma doñtom anêñ lôbôlôbô ma bêñ anôñ. Ma lôbôlôbô takêñ ethak idum ku lomaloma. ⁵ Ma alalô aêñ iyom. Alalô ma bêñ anôñ ma doñtom athak doñtom haviñ Kilisi ba abitak kupik doñtom. Ba intu alalô amô hatôm ñê ôdôñ te iyom.

⁶ *Ma Wapômbêñ hik anêñ wapôm sam ba hêv auk ku lomaloma hadêñ alalô tomtom. Ôpatu ba hawa auk ek enaj Wapômbêñ anêñ abô êtôm plopet, êñ ma yani indum ku êñ êtôm anêñ hêvhaviñ. ⁷ Ma yañ hawa auk ek indum ku nêñ avômalô sa, êñ ma nêñ i sa. Ma te hawa auk ek êndôñ avômalô esak Wapômbêñ anêñ abô, ma êndôñ. ⁸ Ma yañ hawa auk ek embatho avômalô vi loñ, êñ ma embatho i loñ. Ma te hawa auk ek nêñ avômalô sa esak nômkama, êñ ma nêñ lôk lavidon. Ma te hawa auk ek eyabiñ avômalô, êñ ma eyabiñ dedaon mavi. Ma te hawa auk nêñ kapô ek avômalô, êñ ma indum lôk lamavi.

Kobom leñhaviñ

⁹ Lemimbiñ avômalô lôk lemvidon. Ma nôpôlik esak nôñ takatu ba kambom ma nobalon nôñ takatu ba mavi loñ. ¹⁰ *Lemimbiñ avômalô takatu ba êvhaviñ videdaon êtôm lemhaviñ mamuyan. Ma nêñ athêñ bêñ êndêñ i êmôn ek o. ¹¹ Ma nôñnêñ am lôkthô ek nundum Anyô Bêñ anêñ ku ma miñ o vau ami. Ma notak Lovak Mather ek esaj êtôm atum êmô mólô kapôlômim. ¹² *Ma nôñnêñ malemim lôk lemimmavi. Ma malain hapôm o ma ômô

---

* 12:3: 1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3   * 12:4: 1Ko 12:12,27   * 12:6: 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11   * 12:10: 1Pi 1:22   * 12:12: 1Te 5:16-18

malin̄yaô. Ma oter̄j mek thôthô. ¹³*Ma avômalô mathen̄j takatu ba êv i sêkêya, êj ma nêm i sa. Ma avômalô malak yan̄j êlêm, onja i thô ba oyabin̄j i mavi.

¹⁴*Nêm mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêj o. Nêm mek ma miñ ondan̄j ek Wapômbêj nêm malain̄j êndên̄j i ami. ¹⁵Avômalô takatu ba ler̄jñmavi ma lemmavi imbin̄j i. Ma avômalô takatu ba elan̄j asên̄j malên̄j ma ondan̄j imbin̄j i. ¹⁶*Nômô malin̄yaô imbin̄j am. Ma miñ osoj nena o anyô bêj ami. Mi, otauvin̄j o ba ômô imbin̄j ñê athên̄j mi. Ma miñ osoj nena o anyô lôkauk bêj ami. Mi.

¹⁷*Anyôla hadum kambom hadêj o ma miñ nuñgwik kambom êj liliñ êndên̄j yani ami. Undum malêla takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom ênjêk thêlô malen̄jñ. ¹⁸Ombatho o loj lôklokwan̄j ek ômô labali imbin̄j avômalô sapên̄j. ¹⁹*Aiyanj thêlô, miñ nôwê kambom vian̄j ami ma notak êndôk Wapômbêj anên̄j lamanin̄j kapô. Hatôm bôk eto nena,
“Ya Anyô Bêj yahanan̄j nena ku nijik anyô len̄kadôk liñ ma yan̄j ku ba tem yandum.” *Lo 32:35*

²⁰*Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nêm nôm êndên̄j yani.

Ma hathakmunin̄j ma nêm ñanj ek inum.

Hudum aên̄j ma tem nêm yani mama bêj.” *Gutpela*

Sindaun 25:21-22

²¹Aên̄j ba undum mavi iyom ek ômô kambom lu, ma miñ otak kambom ek êmô o lu ami.

13

Alalô namô gavman vibin̄j

* 12:13: Hib 13:2   * 12:14: Mat 5:44; 1Ko 4:12   * 12:16: Snd 3:7

* 12:17: 1Te 5:15   * 12:19: Mat 5:39   * 12:20: Mat 5:44

¹ *Gavman pik sapêḅ ma Wapômbêḅ hatak i ba hêv lôklokwaḅ hadêḅ i ek neyabiḅ avômalô. Gavman te miḅ habitak oyaḅ ami ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêḅ thêlô vibiḅ. ² Aêḅ ba anyôla hadô êḅô gavman vibiḅ, êḅ ma hadô ek êḅô Wapômbêḅ baḅ vibiḅ. Ba intu ôpêḅ tem indum abô ba enja malaiḅ. ³ *Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, ḅê takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman miḅ nêḅ vovaḅ êḅdêḅ o ami, ma embam o iyom. Êḅ ma tem miḅ ôkô ek gavman ami. ⁴ Gavman ma Wapômbêḅ anêḅ ḅê ku ek nêḅnêḅ o sa ek ôḅô mavi. Wapômbêḅ hêv lôklokwaḅ hadêḅ i ek nêḅnêḅ anêḅ vovaḅ êḅdêḅ avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô miḅ ewa lôklokwaḅ êḅ oyaḅ ami. Mi, ba intu hudum kambom, êḅ ma ôkô. ⁵ Aêḅ ba alalô miḅ namô gavman vibiḅ esak akô ek naja vovaḅ iyom ami. Mi, esak nayala êḅḅêk kapôlôḅḅḅḅ nena êḅ ma mavi.

⁶ *Aêḅ ba intu alalô athak êv takis. Gavman ma Wapômbêḅ anêḅ ḅê ku ba ethak idum iniḅ ku thêthôḅ. ⁷ Ba intu malêla takatu ba enaḅ nena nêḅ ma nêḅ. Elam takis alêla ma nêḅ. Ma anyôla hamô o vuliḅ ma ôḅô yani vibiḅ. Ma opalêla takatu ba ewa athêḅ bêḅ ma nêḅ athêḅ bêḅ êḅdêḅ i.

Lemimbiḅ avômalô vi

⁸ *Ôwê anêḅ malêla takatu ba vijaḅ hêk denaḅ. Ma undum ku esak vijaḅ doḅtom atu hêk nena lemimbiḅ avômalô. Hudum aêḅ ma hatôm abô balabuḅ lôkthô hik anôḅ hamiḅ o. ⁹ *Abô balabuḅ hanaḅ aêḅtêk, “Miḅ undum sek imbiḅ anyô yaḅ yanavi ami. Miḅ nuḅḅwik anyô vônô ami. Miḅ onja vani ami. Ma miḅ malemkilik

---

* 13:1: Snd 8:15; Tit 3:1   * 13:3: 1Pi 2:13-14   * 13:6: Mat 22:21   * 13:8: Mat 22:39-40; Jem 2:8   * 13:9: Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21

esak anyô vi iniñ nômka ami.” Ma hanañ abô balabuñ vi haviñ. Balabuñ nômbênj êñ hamô balabuñ ali êntêk kapô nena, “Lemimbiñ anyô yañ êtôm lemhañ oda.”
¹⁰ *Alalô leñiñhaviñ avômalô vi ma tem miñ nandum i kambom ami. Ba intu alalô leñiñhaviñ avômalô vi, êñ ma hatôm balabuñ lôkthô hik anôñ.

Waklavôñ naja bulubiñ lêk habobo

¹¹ *Oyala waklavôñ êntêk ba lêk alalô amô, aênj ba nosopa abô takatu ba lêk yahanañ yôv hadênj môlô. Sêbôk atu ba alalô aêvhaviñ môñ anôñ ma hamô daim dokte, ma doñtom waklavôñ naja bulubiñ lêk habobo. Ba intu notak malemim hayañ ma numbiyô. ¹² *Bôlôvôñ anênj dañ lêk habobo ma wak tem imbi. Ba intu nômbi momañiniñ anênj ku thô ma noba deda anênj nômkama vovak. ¹³ *Aênj ba alalô nasopa waklavôñ êñ anênj kobom mavi. Ba miñ nandum nômkama mayaliv lôk nanum waiñ ba nambitak molo ami. Ma miñ nandum sek waliliñ lôk nasopa thethañak ami. Ma natak leñiññañ lôk leñiñdañ. ¹⁴ *Miñ nundum kobom takênj ami, ma mi. Omba Anyô Bênj Yisu Kilisi êtôm anêm kwêv ma miñ ômbôlêm kambom anênj loñôndê ek undum thethañak lamavi ami.

14

Miñ ôñgô môlôviyañ ba nonañ nena ñê kambom ami

¹ *Onja ñê takatu ba iniñ êvhaviñ pulusik thô. Ma hathak auk atu ba Wapômbênj anênj abô miñ hik thô halêm yaiñ ami ma miñ otatale i esak iniñ auk atu ba leñiñhabi nena malê intu mavi lo kambom hêk Wapômbênj ma ami.

---

* 13:10: 1Ko 13:4-7   * 13:11: Ep 5:14; 1Te 5:6-7   * 13:12: 1Jon 2:8
 * 13:13: Luk 21:34; Ep 5:18   * 13:14: Ep 5:11   * 14:1: Lom 15:7

²*Ma anyô yaŋ anêŋ êvhaviŋ ma lôklokwaŋ ba hatôm enjaŋ nôŋ lomaloma sapêŋ. Ma yaŋ anêŋ hêvhaviŋ ma pulusikna ba intu hayaŋ nôŋ ku kapô iyom ma hatip ek alim atu ba êv hadêŋ ŋgôk. ³*Ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ma miŋ enaŋ nena ôpatu ba hatip ek nôŋ doho ma anyô kambom ami. Ma ôpatu ba hatak nôŋ doho ma miŋ etatale ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ami. Mi, Wapômbêŋ bôk hawa yani yôv. ⁴*Ma o opalê ba hotatale anyô yaŋ anêŋ anyô ku? Ôpêŋ da anêŋ anyô bêŋ tem enaŋ nena ôpêŋ hamiŋ mena hêv yak. Ma Anyô Bêŋ da tem embatho ôpêŋ loŋ ek imiŋ.

⁵*Ma avômalô vi leŋiŋhabi nena wak doho ma mathen ma doho ma mi. Ma vi leŋiŋhabi nena wak lôkthô ma hatôm doŋtom iyom. Hathak auk êŋ ma anyô tomtom da leŋiŋimbi katô am ka nesopa iniŋ êvhaviŋ. ⁶Avômalô takatu ba leŋiŋhabi nena wak doho ma mathen ma ethak idum aêŋ ek êv athêŋ bêŋ hadêŋ Anyô Bêŋ. Ma vi atu ba ethak eyaŋ alim ma êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ ba eyaŋ ek nêŋêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma avômalô takatu ba itip ek alim ma êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ ba eyaŋ iniŋ nôŋ ek nêŋêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. ⁷Alalô ŋê êvhaviŋ miŋ adum nômlate ek alalô da iyom ami. Mi, nômkama lôkthô atu ba adum, amô lôkmala mena ama, ma adum ek Anyô Bêŋ. ⁸*Alalô amô lôkmala, ma amô ek nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma ama, ma ama ek nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ aêŋ iyom. Ba intu alalô amô mena ama, alalô ma Anyô Bêŋ da anêŋ. ⁹Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loŋbô ek imbitak ŋê lôkmala lôk ŋê ŋama iniŋ Anyô Bêŋ.

¹⁰*Aêŋ ba aisê ka môlô otatale môlôviyaŋ? Ma aisê ka

---

* 14:2: Stt 9:3-4   * 14:3: Kol 2:16   * 14:4: Mat 7:1; Jem 4:11-12   * 14:5: Gal 4:10-11   * 14:8: Gal 2:20   * 14:10: 2Ko 5:10

môlô ôyê môlôviyaŋ ba onaŋ nena thêlô ma nê kambom? Wapômbêŋ tem indum abô ba alalô sapêŋ tem namiŋ yani ma êndêŋ wak êŋ. ¹¹*Hatôm bôk eto nena, “Yada Anyô Bêŋ, yahamô aêŋ, ba yahanajaŋ avanôŋ biŋ nena avômalô sapêŋ tem nedek veŋiŋdôŋ lêlô ma nênem athêŋ bêŋ êndêŋ ya Wapômbêŋ.” *Aisaia 45:23*

¹² Ba intu alalô tomtom tem namiŋ Wapômbêŋ ma ek nandum abô esak alalôaniŋ nôŋ takatu ba adum.

Miŋ undum mamuyaŋ nêŋ yak ami

¹³ Wapômbêŋ tem endajaŋ avômalô lôkthô iniŋ abô ba intu notak auk notatale avômalô êvhaviŋ vi. Ma lemimimbi katô ek miŋ nundum nômlate ek nosale lôk numbuliŋ môlôviyaŋ ami. ¹⁴*Yahamô haviŋ Anyô Bêŋ Yisu ba yahayala lôk yahêvhaviŋ nena nôŋ takatu ba êv hadêŋ ŋgôk lôk nôŋ sapêŋ ma mavi hêk Wapômbêŋ ma ek nejaŋ. Ma doŋtom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêŋ ma, êŋ ma nôŋ êŋ lêk lelaik ek ôpêŋ. ¹⁵*Hoajaŋ nômlate atu ba mamuyaŋ hêvhaviŋ nena lelaik ba hôêv malaiŋ hadêŋ yani, êŋ ma miŋ hosopa leŋhaviŋ anêŋ loŋôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêŋ ba intu miŋ undum ek yani nêŋ yak esak nôŋ atu ba hoajaŋ ami. ¹⁶Aêŋ ba hoyala nena nôŋ lôkthô ma mavi ek nejaŋ, êŋ ma auk mavi. Ma doŋtom mamuyaŋ atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êŋ ma oyabiŋ o ek anêŋ auk mavi êŋ miŋ imbuliŋ yani ba enajaŋ abô kambom esak anêŋ auk êŋ ami. ¹⁷Nôŋ eyaŋ lo inum, êŋ ma nôŋ oyaŋ. Nômbêŋ hêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma nandum nômkama thêthôŋ lôk namô labali imbiŋ i ma namô lôk leŋiŋmavi. Nôŋ takêŋ halêŋ anêŋ Lovak Matherŋ. ¹⁸Ôpatu ba hadum

* 14:11: Plp 2:10-11 * 14:14: Ap 10:15; Tit 1:15 * 14:15: 1Ko 8:11-13

Kilisi anêḡ ku takêḡ hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ ba avômalô ebam yani.

¹⁹ *Aêḡ ba alalô nandum ek namô yôhôk imbiḡ i lôk nambatho alalôaniḡ êvhaviḡ loḡ. ²⁰ *Ma miḡ umbuliḡ Wapômbêḡ anêḡ ku esak nôḡ eyaḡ ami. Nôm lôkthô ma mabuḡ hêk Wapômbêḡ ma, ma doḡtom hoarḡ nôḡmla te atu ba hadum ba anyô yaḡ hêv yak, êḡ ma hudum kambom. ²¹ Aêḡ ba hoarḡ alim mena hunum waiḡ mena hudum nôḡmla yaḡ atu ba hadum mamuyaḡ hêv yak, êḡ ma mavi ek otak.

²² Anêḡ auk hathak nôḡ takatu ba lêk yahanarḡ, êḡ ma êḡmô imbiḡ oda lôk Wapômbêḡ iyom. Avômalô takatu ba esopa iniḡ êvhaviḡ lôk kapôlôḡniḡ labali lêk êḡmô lôk leḡḡmavi. ²³ Ma doḡtom avômalô takatu ba eyaḡ nôḡm lôk auk ju, êḡ ma miḡ esopa iniḡ êvhaviḡ ami ba intu idum kambom hêk Wapômbêḡ ma. Malêla takatu ba hudum ma miḡ halêḡm anêḡ hêvêvhaviḡ ami, êḡ ma hatôm hudum kambom.

15

Nundum nôḡmkama lôkthô ek nôḡnêḡm môlôviyaḡ sa

¹ Alalô takatu ba aêvhaviḡ lôklokwaḡ miḡ nasopa alalôaniḡ leḡḡḡhaviḡ iyom ami. Mi, nanêḡm avômalô takatu ba iniḡ êvhaviḡ pulusikna sa ba naja iniḡ malaiḡ imbiḡ. ² *Ma alalô tomtom leḡḡḡimbi alalôaniḡ iviyaḡ ek nanêḡm i sa ek iniḡ êvhaviḡ imbitak lôklokwaḡ. ³ Êtôm Kilisi da bôk hadum ba miḡ hasopa yanida anêḡ lahaviḡ ami. Mi, bôk eto nena, “Wapômbêḡ, abôḡma atu ba enarḡ hathak o ma lêk hapôm ya haviḡ.” *Kapya Yey 69:9*

⁴ *Abô lôkthô atu ba bôk eto hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya

* 14:19: Lom 12:18; 15:2 * 14:20: 1Ko 8:13 * 15:2: 1Ko 10:24,33

* 15:4: 2Ti 3:16

ma eto ek êndôn alalô ek namô maliŋyaô lôk nê m alalô thêvô ek alalô nanê m maleŋiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ bulu-biŋ.

⁵ Wapômbêŋ atu ba hathak havatho môlô loŋ ek nô mô maliŋyaô lôk hêv môlô thêvô ma tem indum ba môlô kapôlômim imbitak doŋtom êtôm Yisu Kilisi anêŋ la-haviŋ. ⁶ Ek môlô sapêŋ kapôlômim doŋtom lôk auk doŋtom ba nô nê m athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Lambô.

Yisu halê m ek nê m avômalô Isael lo avômalô loŋ buyaŋ sa

⁷* Aêŋ ba onja ŋê êvhaviŋ vi thô êtôm môlôviyaŋ hatôm Kilisi bôk hawa môlô thô. Nundum aêŋ ek nê m athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ. ⁸* Yahanaiŋ avanônŋ nena Kilisi habitak hatôm ŋê Isael iniŋ anyô ku ek hik thô nena Wapômbêŋ hasopa anêŋ abô takatu ba bôk habutiŋ haviŋ iniŋ limi. ⁹* Ma Kilisi hadum ku êŋ ek avômalô loŋ buyaŋ hatôm nê nê m athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ hathak anêŋ hêv kapô hadêŋ thêlô. Hatôm bôk eto nena, “Tem yambam anê m athêŋ ênjêk ŋê loŋ buyaŋ malêvônŋ.

Lôk yanê m yeŋ êndêŋ o.” *Kapya Yeŋ 18:49*

¹⁰ Ma buyaŋ hanaiŋ nena,

“Môlô ŋê loŋ buyaŋ, lemimmavi imbiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô.” *Lo 32:43*

¹¹ Ma bute hanaiŋ nena,

“Môlô avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ nômbô Anyô Bêŋ.

Lôk avômalô pik sapêŋ nô nê m yeŋ ba nômbô yani.”

Kapya Yeŋ 117:1

¹²* Ma Aisaia bôk hato abô te aêntêk,

“Jesi anêŋ ôdônŋ ma su lukmuk tem ipililip.*

---

* 15:7: Lom 14:1   * 15:8: Mat 15:24   * 15:9: Ap 3:25   * 15:12: ALK
5:5   * 15:12: Jesi ma Kij Devit anêŋ lambô.

Yani tem imbitak kiŋ ba eyabiŋ avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ.

Ma thêlô tem nênmê maleŋ ek nô m atu ba yani bôk havak abô hathak.” *Aisaia 11:10*

¹³ Môlô ôêvhaviŋ ma Wapômbêŋ ma nô m atu ba ôêv malem hathak anêŋ ôdôŋ tem êmbôlô môlô kapôlômim siŋ esak leŋiŋmavi lôk labali. Ma hathak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ ma tem indum ek môlô malemim endahaliŋ nô m takatu ba tem Wapômbêŋ nê m.

Pol anêŋ ku hawa Abô Mavi hi loŋ buyaŋ

¹⁴ Aiyaŋ thêlô, yahayala nena môlôda othak udum mavi lomaloma ba unim auk mavi ma bêŋ ba intu hatôm nôndôŋ amda. ¹⁵ Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam hadêŋ ya ba hêv anêŋ ku hadêŋ ya ba intu yahato abô lôkliŋyak doho hêk kapya êntêk hadêŋ môlô ek lemimimbi esak loŋbô. ¹⁶ *Yani dalam ya ek yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ anyô habôk da ek môlô avômalô loŋ buyaŋ. Ba intu yahaŋaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ môlô ek yanê m môlô êtôm da ôv mavi êndêŋ Wapômbêŋ. Lovak Matheŋ hadum ba da êŋ habitak matheŋ.

¹⁷ Aêŋ ba Yisu Kilisi hadum ku bêŋ hathak ya ek yandum Wapômbêŋ anêŋ ku ba intu hathak ku takêŋ ma yahabam yada. ¹⁸ Tem miŋ yanaŋ abô esak malêla takatu ba yada yahadum ami. Mi, tem yanaŋ esak nô m takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loŋ buyaŋ nênmimibiŋ Wapômbêŋ esak nô m takatu ba yahadum lôk yahaŋaŋ. ¹⁹ Ma êyê nômbithi lôk lavôŋiŋ lomaloma takatu ba yahadum hathak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ. Ba intu ŋê loŋ buyaŋ esopa Wapômbêŋ anêŋ abô. Aêŋ ba bôk yahaŋaŋ Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jelusalem ba hi loŋ sapêŋ aleba hayô plovins Ililikum. ²⁰ *Yahathak

* 15:16: Lom 1:5; 11:13 * 15:20: 2Ko 10:15-16

yalerj hik ya lôklokwarj ek yanarj Abô Mavi emberj loj takatu ba miñ bôk elarjô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êyômô loj lavôñj atu ba anyô yarj bôk halav halôk yôv. ²¹ Hatôm atu ba bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba miñ bôk enarj abô hathak yani hadêñ i ami ma tem nêgê katô.

Ma avômalô takatu ba miñ bôk elarjô ami ma tem neyala katô anôñ.”

Aisaia 52:15

Pol hadum ek ni Lom

²² *Ku takêñ hathak havalorj ya loj bêñ anôñ ba intu miñ yahathôk ek môlô ami. ²³ Sondabêñ lôbôlôñ ya thôthô ek yasôk yanggê môlô ma doñtom mi. Ma yenarj ku loj êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk. ²⁴ Yahadum ek yana Spen, êñ ma yalerjhabi nena tem yande yanggê môlô vêmam ek alalô leñijmavi imbirj i. Vêm ma môlô nôñem ya sa esak lojôndê ek yana Spen.

²⁵ *Ma doñtom lêk êntêk ma tem yana Jerusalem ek yanêm i sa esak da vêmam. ²⁶ *Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia êv da takêñ lôk leñijmavi anôñ ek nêñem avômalô matheñ takatu ba êv i sêkêya êmô Jerusalem sa. ²⁷ *Thêlô leñijmavi ek nêñem da êñ êndêñ avômalô Jerusalem ek malê nena avômalô Israeal bôk êv nômkama malak leñ hadêñ thêlô ñê loj buyarj ba intu viyarj hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyarj esak nômkama pik. ²⁸ Tem yada yanja da êñ ba yana Jerusalem ek yanêm da êñ solop êndêñ i. Vêm ma yana Spen ma tem yanggê môlô vêmam ka yana. ²⁹ *Yahayala nena yahathôk ek môlô ba alalô amô, êñ ma Kilisi tem nêñ mek bêñ anôñ êndêñ alalô.

---

* 15:22: Lom 1:13   * 15:25: 1Ko 16:1-4   * 15:26: Ap 24:17; 1Ko 16:1;
2Ko 8:1; 9:2,12   * 15:27: 1Ko 9:11   * 15:29: Lom 1:11

³⁰* Aiyañ thêlô, Wapômbêñ anêñ Lovak Matherñ hadum ba alalô leñiñhaviñ i. Aêñ ba yahasonñ môlô lokwañ hathak Yisu Kilisi anêñ athêñ nena nôñêm lêlê esak mek imbiñ ya ek Wapômbêñ nêñ ya sa. ³¹ Môlô noteñ mek ek Wapômbêñ eyabiñ ya mavi ek ñê Israeñ takatu ba leñiñôndôñ kôtôñ miñ nimbuliñ ya ami. Ma noteñ mek imbiñ ek avômalô matherñ anêñ Jelusalem leñiñmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô. ³² Ek Wapômbêñ anêñ lahaviñ yasôk, êñ ma tem yasôk ek alalô leñiñmavi lôk yambatho môlô loñ ma môlô nobatho ya loñ.

³³ Wapômbêñ, labali lôkthô anêñ alañ, êmô imbiñ môlô. Avanôñ.

16

Pol hêv anêñ lamavi hadêñ avômalô

¹ Yahêv abô ek môlô hathak livôñ Pibi atu ba hathôk ek êñjê môlô. Yani ma avômalô êvhaviñ anêñ Senklia iniñ avi ku te. ² Ba noja yani thô esak Anyô Bêñ anêñ athêñ êtôm Wapômbêñ anêñ avi ku matherñ te. Yani bôk hayabiñ ya lôk avômalô bêñ anôñ hathak anêñ nômkama. Ba nôñêm yani sa esak malaiñ malêla takatu ba hapôm yani.

³* Nôñêm yenañ yaleñmavi êndêñ Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêñ ku haviñ ya. ⁴ Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhaviñ lodôñlodôñ anêñ loñ buyañ sapêñ leñiñmavi hathak thai. ⁵ Ma nôñêm yaleñmavi ni êndêñ avômalô êvhaviñ takatu ba ethak êv yeñ halôk thai iniñ unyak imbiñ.

Nôñêm yaleñmavi êndêñ yenañ aiañ anôñ Epainetus. Yani anyô môñ anêñ plovins Esia atu ba hêvhaviñ Kilisi vêm ka vi êvhaviñ haveñ yam. ⁶ Ma nôñêm yaleñmavi

---

* 15:30: 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1   * 16:3: Ap 18:2

êndêñ Malia. Yani hathak hadum ku bêñ ek hêv mólô sa. ⁷ Ma nônêm yalerñmavi êndêñ Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenañ avômalô Israeal ba bôk êvhaviñ Kilisi hamônñ ek ya. Ma bôk yêlô amô koladônñ haviñ i. Thai ma aposel lôk athênñ bêñ.

⁸ Nônêm yalerñmavi êndêñ Ampliatus atu ba yalerñhaviñ hathak Anyô Bêñ anêñ athênñ. ⁹ Nônêm yalerñmavi êndêñ Ulbanus, yani hadum Kilisi anêñ ku haviñ alalô. Lôk nônêm yalerñmavi êndêñ yenañ aiyañ Stakis. ¹⁰ Nônêm yalerñmavi êndêñ Apeles, yani hawa malaiñ lomaloma ma dorñtom hamiñ lôklokwañ hathak Kilisi. Ma nônêm yalerñmavi êndêñ avômalô sapêñ atu ba êmô haviñ Alistobulus. ¹¹ Ma nônêm yalerñmavi êndêñ Helodion, yani ma yenañ avômalô Israeal te. Ma nônêm yalerñmavi êndêñ Anyô Bêñ anêñ avômalô sapêñ atu ba êmô haviñ Nalsisus.

¹² Nônêm yalerñmavi êndêñ Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêñ anêñ ku. Nônêm yalerñmavi êndêñ livônñ Pelsis, yani hadum Anyô Bêñ anêñ ku lôklokwañ haviñ. ¹³ *Ma nônêm yalerñmavi êndêñ Lupus atu ba Anyô Bêñ bôk habi bañ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenañ wakatik. ¹⁴ Ma nônêm yalerñmavi êndêñ Asinklitus lo Plegon ma Helmes lo Patlobas ma Helmas lôk avômalô êvhaviñ takatu ba ethak êmô haviñ thêlô. ¹⁵ Ma nônêm yalerñmavi êndêñ Pilologus lôk Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpas lôk avômalô mathenñ lôkthô atu ba êmô haviñ thêlô.

¹⁶ *Ma nokam mólôviyañ esak kobom yôhòk mathenñ.

Kilisi anêñ avômalô êvhaviñ lodônñlodônñ sapêñ êv iniñ leññmavi hadêñ mólô.

Noyabiñ am

---

* 16:13: Mak 15:21   * 16:16: 1Ko 16:20; 1Pi 5:14

¹⁷ *Aiyarj thêlô, yahathô môlô loj lôklokwarj nena noyabiñ am esak nê takatu ba idum ek nembak môlô vose. Thêlô iniñ abô ma yanđa ek abô avanônj atu ba bôk olañô ba ôêvhaviñ. Ba intu imiñ môlô loj siñ hathak ôêvhaviñ. Aênj ba nômô daim ek i. ¹⁸ *Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa iniñ kobom idum ku hathak thêlôda iniñ leñijhaviñ ma miñ idum alalôaniñ Anyô Bêñ Kilisi anênj ku ami. Enañ abô vasiñ mavi lôk abô lôk thôk ek nesau avômalô takatu ba iniñ auk volonj. ¹⁹ *Avômalô êvhaviñ lôkthô bôk elañô yôv nena môlô ma avômalô olañô abô ba osopa. Ba intu yalenjmavi anônj hathak môlô. Ma donjom yalenjhaviñ môlô nômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuñ ek malêla takatu ba kambom. ²⁰ *Ma Wapômbênj ma labali anênj alañ ba kasana ma tem etak Sadarj êmô vemimkapô vibij ek nombak pesa.

Anyô Bêñ Yisu anênj wapôm êmô imbiñ môlô.

Avômalô doho êv iniñ leñijmavi hadênj avômalô Lom

²¹ *Timoti atu ba hadum ku haviñ ya hêv anênj lamavi hadênj môlô. Ma Lusius lo Jeson ma Sosipatel, thêlô ma yenañ avômalô Isael ba êv iniñ leñijmavi haviñ.

²² Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anênj abô halôk kapya êntêk, yahanañ yenañ yalenjmavi hathak Anyô Bêñ anênj athênj hadênj môlô haviñ.

²³⁻²⁴ *Gaius hêv anênj lamavi hadênj môlô. Yani hathak hayabiñ ya lôk avômalô êvhaviñ sapênj atu ba êlêm êmô anênj unyak. Ma Elastus atu ba hayabiñ malak bênj êntêk

---

* 16:17: Mat 7:15; Tit 3:10   * 16:18: Plp 3:19; 2Pi 2:3   * 16:19: Lom 1:8;
 1Ko 14:20   * 16:20: Stt 3:15   * 16:21: Ap 16:1-2; 19:22; 20:4   * 16:23-24:
 Ap 19:22; 1Ko 1:14

iniñ valu lôk yêlôaniñ aiyañ Kwaltus êv iniñ lerjiñmavi hadêñ mólô haviñ.*

Nanêm athêñ bêñ êndêñ Wapômbêñ

²⁵ *Alalô nambô Wapômbêñ anêñ athêñ. Yani hatôm embatho unim ôêvhaviñ loñ esak Abô Mavi takatu ba yahanañ hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êñ intu hik auk loñ kapô takatu ba bôk havuñ i bô halêm yaiñ. ²⁶ Plopet bôk eto hathak auk loñ kapô êñ ma Wapômbêñ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêñ intu sapêñ hanañ ek auk loñ kapô êñ lêk halêm yaiñ ek avômalô pik lôkthô hatôm nêñemimbiñ ba nesopa. ²⁷ Aêñ ba alalô nanêm athêñ lôkmanjiñ êndêñ Wapômbêñ, yanida iyom intu Wapômbêñ lôkawk lôkthô anêñ ôdôñ hatôm wak nômbêñ intu sapêñ esak Yisu Kilisi. Avanôñ.

---

* 16:23-24: ñê lôkawk vi enañ nena abô doho atu ba Pol hato ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: Yisu Kilisi anêñ wapôm êmô imbiñ mólô. Avanôñ.

* 16:25: Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Wapômbênj Anêj Abô Matherj
The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 30 Nov 2017 from source files dated 29 Nov 2017

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a